

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
К. В. Денисова

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н. _____ Ю. Є. Зубцова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти, доцент, к. пед. н. _____
Т. В. Турбар

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«_____» _____ 20__ року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Денисовій Катерині Вікторівні

- 1. Тема роботи:** «Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання»
керівник роботи Зубцова Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент
затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 р. № 1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** _____
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** вивчити та проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, масовому педагогічному досвіді; розкрити сутність творчого мислення, його особливості, специфіку розвитку в молодшому шкільному віці; з'ясувати психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів засобами ігрових методів навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі; визначити стан сформованості творчого мислення молодших школярів; розробити дослідно-експериментальну програму розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами дидактичних ігор.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 6 таблиць, 5 рисунків за результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю. Є.	02.10.22 р.	02.10.22 р.
Розділ 1	Зубцова Ю. Є.	04.11.22 р.	04.11.22 р.
Розділ 2	Зубцова Ю. Є.	23.03.23 р.	23.03.23 р.
Висновки	Зубцова Ю. Є.	07.09.23 р.	07.09.23 р.
Додатки	Зубцова Ю. Є.	21.09.23 р.	21.09.23 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-березень	виконано
4	Написання другого розділу	квітень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Денисова К. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Зубцова Ю. Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Зубцова Ю. Є.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 81 с., 6 таблиць, 69 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчого мислення молодших школярів.

Предмет дослідження: психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами дидактичних ігор.

Методи дослідження: вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення, систематизація теоретичного та практичного матеріалу, вивчення шкільної документації, анкетування, спостереження, бесіда, педагогічний експеримент, метод математичної статистики.

Теоретичне значення: обґрунтовано педагогічні умови та зміст розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання.

Практичне значення: програма розвитку творчого мислення учнів початкових класів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання може використовуватись вчителями початкової школи, вихователями груп продовженого дня.

Галузь використання: заклади освіти.

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ, ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА, НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА, ІГРОВІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ.

SUMMARY

Denysova K. V. Development of creative thinking of junior high school students in language and literature education using game methods of learning

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (69 items, 2 of foreign origin), and 3 addenda on 11 pages.

The research reveals the problem of creative thinking development of junior pupils in language and literature education using game methods of learning. Creative thinking is one of the most important cross-cutting skills identified in the “New Ukrainian School” concept. Creative thinking plays an important role and occupies an important place among psychological processes, it is aimed at the formation of innovative concepts, the consequence of which is a worldview of fundamentally new or improved solutions to certain issues of the task.

The research purpose: to theoretically substantiate and experimentally verify the psychological and pedagogical conditions for the development of creative thinking of younger schoolchildren in language and literature lessons by means of game-based learning methods.

The research tasks:

- 1) to study and analyze the state of the researched problem in scientific literature, mass pedagogical experience;
- 2) to reveal the essence of creative thinking, its features, specifics of development in primary school age;
- 3) to find out the psychological and pedagogical conditions for the development of creative thinking of younger schoolchildren by means of game methods of learning in the lessons of the language and literature field of education;
- 4) to determine the state of formation of creative thinking of younger schoolchildren;

5) to develop a research-experimental program for the development of creative thinking of younger schoolchildren in language and literature lessons by means of didactic games.

The research object of the qualifying work is the process of developing creative thinking of younger schoolchildren.

The research subject: the psychological and pedagogical conditions for the development of creative thinking of younger schoolchildren in language and literature lessons by means of didactic games.

The part 1 “Theoretical foundations of the development of creative thinking of junior high schoolchildren in the lessons of the language and literature field of education by means of game teaching methods” considers the notion of “thinking” and “creative thinking” as a psychological and pedagogical phenomenon; studies the peculiarities of the creative thinking development in primary school age; clarifies the role of primary education as an important space for creative thinking development of primary schoolchildren.

The part 2 “A research-experimental program for the development of creative thinking of junior high schoolchildren in language and literature education classes by means of game-based learning methods” presents the results of indicative, formative and control stages of the pedagogical experiment; defines the pedagogical conditions of creative thinking development of primary schoolchildren in language and literature education classes by means of game-based learning methods.

The results of the research can be used by scientists in further research into the essence of creative thinking, the peculiarities of the creative development of primary school students in the conditions of the National Academy of Sciences, by primary school teachers to improve the educational process of primary school students by means of game-based learning methods, as well as in the future professional activity of the author, when writing scientific and methodological publications.

Keywords: creative thinking, educational environment, junior pupil, pedagogical conditions, primary education, New Ukrainian School, game methods of learning.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання.....	12
1.1. Сутність понять «мислення», «творче мислення» у психолого-педагогічній літературі.....	12
1.2. Особливості розвитку творчого мислення в молодшому шкільному віці.....	20
1.3. Ігрові методи як засіб розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.....	29
Розділ 2. Дослідно-експериментальна програма розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання.....	43
2.1. Аналіз стану формування творчого мислення молодших школярів в освітньому процесі.....	43
2.2. Педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання.....	49
2.3. Результати дослідно-експериментального дослідження.....	57
Висновки.....	61
Список використаних джерел.....	63
Додатки.....	70

ВСТУП

Сьогодні в умовах грандіозних трансформацій у соціально-матеріальному становищі нашої держави постало питання докорінної перебудови у галузі освіти та виховання, метою виступає – формування конкурентоспроможної, творчої та всебічно розвиненої особистості, яка здатна самореалізовуватися та самовдосконалюватися. Саме в наш час представляє великий інтерес вивчення проблеми розвитку творчого мислення у школярів початкових класів, оскільки воно органічно пов'язано з проблемою опанування і використання учнями наявних знань. Творче мислення відіграє вагомий роль і займає важливе місце серед психологічних процесів, воно націлене на формування інноваційних концепцій, наслідком якого є світобачення принципово нових чи вдосконалених вирішень тих чи інших питань завдання.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що сутність творчого мислення як психологічного феномену досліджували І. Бех, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, О. Губенко, В. Давидов, Т. Ембайл, Т. Кудрявцев, О. Лук, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Шадриков, Л. Ярощук та ін. Вивченням особливостей розвитку творчого мислення дітей початкових класів займалися такі педагоги та науковці, як: Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, В. Моляко, О. Потєбня, Д. Треффінджер, К. Урбан, І. Якиманська.

Концепція нової освітньої реформи «Нова українська школа» зазначає, що «Місія Нової української школи – сприяти розкриттю можливостей та розвитку здібностей, обдарованості й відкриття потенціалу кожного школяра на основі педагогіки партнерства (вчитель-учні-батьки)» [3, с. 4]. Впровадження ігрових методів допомагає досягти навчальних цілей Нової української школи початкових класів, задовольнити потреби та інтереси школярів, сприяє розвитку в них творчого мислення, активної самостійності у навчанні.

Застосування сучасних ігор у концепції НУШ з кожним роком стає все

активнішим, адже з їх допомогою можна організувати цікаве, пізнавальне та ефективне навчання без примусу, де діти отримуватимуть насолоду та позитивні результати. Педагоги на власному досвіді переконуються, що навчання стає продуктивнішим завдяки ігровим методам навчання, і тому діти шкільного віку засвоюють навчальний матеріал швидко та успішно. Виходячи з цього, вчителі повинні продовжувати впроваджувати інновації та активно використовувати переваги різноманітних сучасних ігор, щоб стимулювати дитячий ентузіазм і мотив до навчання.

Реалізація ігрових методів у освіті початкових класів є актуальним і складним питанням, яке потребує докладного психолого-педагогічного обґрунтування та наукового дослідження. Особливості використання ігор на уроках мовно-літературної галузі у початковій школі вивчали та опрацьовували В. Барановська, І. Галаган, Д. Дьюї, С. Колесніков, М. Левшин, Г. Ломаковська, Л. Лук, О. Мороз, Н. Олефиренко, І. Онищенко, Ю. Первін, Л. Петухова, А. Семенов, О. Співаковський, Б. Хантер, В. Шевченко, П. Якобсон та ін.

Позитивний ефект гри полягає головним чином у тому, що вона допомагає застосовувати сформовані в ігровій діяльності знання в нових ситуаціях. Безпосереднє завдання школи передбачає формувати в малюків майстерності до самостійного вибору й оцінювання необхідної інформації з різних джерел. Такі вміння і навички дозволяють розвивати творчі ігри, як на уроках, так і в позаурочний час. Навчання за допомогою ігор відбувається не тому, що вчителю зручно подавати нові освітні матеріали, а тому, що вихованцям комфортно та природно отримувати знання.

Варто відмітити, що раціонально застосовані дидактичні ігри сприяють розширенню світогляду, розвитку творчого й логічного мислення, зв'язного мовлення, і це не весь цілковитий список пріоритетів. Саме тому так званий сьогочасний ментор, наставник в Новій українській школі має постійно перебувати в пошуках цікавих і пізнавальних розробок для реалізації їх у професійну діяльність.

Завдання та задачі сучасної початкової школи – розвивати кожну дитину

як неповторну, унікальну, всебічно розвинену особистість. З огляду на це, особливо важливого значення має формування в учнів творчого потенціалу, бажання до самостійної пізнавальної активності, вміння висувати гіпотези та розв'язувати нові проблеми. Результативність навчання різко зростає, коли педагог не просто викладає готові істини, а й управляє процесом їх відкриття і опанування, формуючи в школярів необхідну для цього розумову діяльність, навчаючи їх самостійно поповнювати свої знання.

Отже, актуальність і важливість проблеми розвитку творчого мислення школярів молодшого шкільного віку на уроках в початковій школі засобами ігрових методів в контексті реалізації вимог НУШ зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання».

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання.

Завдання дослідження:

1. Вивчити та проаналізувати стан досліджуваної проблеми в науковій літературі, масовому педагогічному досвіді.
2. Розкрити сутність творчого мислення, його особливості, специфіку розвитку в молодшому шкільному віці.
3. З'ясувати психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів засобами ігрових методів навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі.
4. Визначити стан сформованості творчого мислення молодших школярів.
5. Розробити дослідно-експериментальну програму розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами дидактичних ігор.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчого мислення молодших школярів.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови розвитку творчого

мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами дидактичних ігор.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано такі методи:

- теоретичні (вивчення нормативних документів, аналіз наукових джерел, узагальнення психолого-педагогічної і методичної літератури, моделювання, систематизація теоретичного та практичного матеріалу);

- емпіричні (вивчення шкільної документації, узагальнення педагогічного досвіду, анкетування, спостереження, бесіда, педагогічний експеримент);

- статистичні (метод математичної статистики для визначення валідності та надійності одержаних результатів, порівняння експериментальних даних із вихідними).

Теоретичне значення: обґрунтовано педагогічні умови та зміст розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес початкової школи дослідно-експериментальної програми розвитку творчого мислення учнів початкових класів на уроках мовно-літературної галузі засобами ігрових методів навчання.

Результати дослідження можуть бути використані науковцями в подальших дослідженнях сутності творчого мислення, особливостей творчого розвитку вихованців початкової школи в умовах НУШ, вчителями початкової школи для вдосконалення освітнього процесу учнів молодшого шкільного віку засобами ігрових методів навчання, а також у майбутній професійній діяльності автора, при написанні наукових та методичних публікацій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, супроводжуваних висновками, загальних висновків, списку використаної літератури (69 позицій) та 3 додатків. Повний обсяг роботи – 81 сторінка, з яких 61 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

1.1. Сутність понять «мислення», «творче мислення» у психолого-педагогічній літературі

Для створення теоретичної основи дослідження слід зробити аналіз суттєвих термінів нашої роботи щодо проблеми розвитку творчого мислення у вихованців молодшої шкільної категорії. У процесі постановки завдань закономірність дослідження вимагає, насамперед, стандартизації поняття «творче мислення», особливо шляхом уточнення змісту природи ключового поняття «мислення». У психології існує безліч тлумачень значення даного поняття, але єдиного погляду на визначення його своєрідності ще досі немає.

Багато вчених, науковців і психологів протягом століть присвячували себе вивченню індивідуальних проблем мислення. Цей термін можна розглядати з різних сторін науки – філософії, психології, культури, фізіології тощо. Тому, поняття «мислення» визначається як категорія філософії, психології, культури, що означає і розрізняє зміст людської діяльності.

Хочемо підкреслити, що термінологія проблеми мислення відкриває секрети нелегкого пізнавального процесу, притаманного тільки особистості людини. На разі існує велика кількість психологічної та педагогічної літератури, яка демонструє особливості та розвиток мислення, яке являється вагомим джерелом буття суб'єкта у навколишній дійсності. Мислення людини робить відкриття ґрунтового й просторого пізнання осередку, освоєння логіки взаємозв'язків між предметами та явищами довкілля, закономірності психічної складової особистості. Творче мислення знаходиться на вершині психічних і когнітивних процесів, і має вагому особливість у пізнанні й розумінні [52, с. 127].

Спершу, хочемо відмітити, що дане явище досліджуються не тільки у психологічній науці, а також аналізують і обробляють багато інших наук. Для прикладу візьмемо до уваги філософські течії роз'яснення поняття «мислення», що передбачає перед усім суспільно-історичний процес, як знаменний розвиток пізнавальних умов суспільства, як родове мислення спільноти, а з психологічної сфери акцентують увагу на мисленні певних осіб, безсумнівно, спричиненим славетним розвитком.

З приводу терміну мислення «Філософський словник-довідник» розглядає як «активний процес відображення навколишньої дійсності в абстракціях – поняттях, судженнях, теоріях тощо, пов'язаних з рішенням тих або інших завдань пізнавального характеру. У філософії аналізом мислення займається спеціальний розділ – логіка» [54, с. 23].

При проведенні аналізу довідникової літератури, першоджерел і періодики нами було з'ясовано, що є різноманітні підходи до розгалуження поняття «мислення». Дане поняття переконливо визначали О. Биков, Б. Бім-Бад, С. Гончаренко, В. Міжеріков, Л. Олексієнко, А. Прохоров, які стверджували, що мислення – це вища форма планомірного й узагальненого пізнання індивідом значних зв'язків і відношень між предметами та явищами, а також формування новітніх концепцій й кодування операцій [35].

Філософська наука обґрунтовує, що термін «мислення» є активним процесом відбиття через абстрагування природи речей і процесу дійсності. Напрями філософії показують, що метою мислення є створення нових цінностей, зокрема матеріальних і духовних. Важливо також наголосити, що мислення має асоціацію з інновацією та сучасністю [40].

Процес мислення посилено досліджувався у ХХ ст., аналізуючи і в межах природничих наук. Фізіологія вищої нервової діяльності вивчає прогресування нервових імпульсів, які реалізуються людським розумом. Спеціалісти по фізіології, передусім, виявляють інтерес до динаміки нейронних процесів, які забезпечують функціональне застосування мисленневих операцій. Психологи можуть уявно відійти від цього руху і займатись вивченням структури, динаміки,

умовами пробудження, відхиленням мислення, що є відносно автономною працею [6, с. 352].

В останні роки кібернетика заглибилася і продовжила вивчати мисленнєві функції, розвиваючи різні напрямлення, більшість з яких пов'язані зі «штучним інтелектом». Кібернетика проводить аналіз щодо людського мислення і тлумачить, що це інформаційно-комунікаційний процес, який робить запис загальним речам, які мають існування у праці електронних і обчислювальних машин, і в мисленнєвих операцій індивіда [31].

У сучасному психологічному словнику термінів поняття «мислення» трактується як один з вищих проявів розуму, процес індивідуальної пізнавальної діяльності, що характеризується узагальненням і опосередкуванням відображення дійсності; являє собою аналіз, синтез, систематизування умов і побажань щодо розв'язування певної задачі і шляхів її рішення [64, с. 220].

За словами Д. Богоявленської, процес мислення має складний феномен, що виникає з різних соціальних, психологічних і психофізіологічних передумов. Це умова для особистісного самопізнання та саморозвитку [9]. Дослідниця висуває гіпотезу та вважає, що мислення є вагомою формою людської практичності, як процес посилення індивіда у системі особистісних трансформацій, беручи до уваги, що людське мислення проявляється у всіх видах активної діяльності особи.

Міркування І. Беха викликає неабиякий інтерес в межах нашого дослідження. Так він стверджує, що результатом мислення є аналітико-синтетична діяльність, яка забезпечує працю обох сигнальних функцій при основній ролі другої сигнальної системи. Коли людина розв'язує задачі для розвитку розумових здібностей, у корі головного мозку здійснюється процес обертання систем тривалих нервових вузлів [2].

З думкою науковця погоджуються вчені М. Фіцула і М. Євтух і у своїх наукових працях висвітлюють, що мислення є посередником і загальним відображенням зв'язку між природою дійсності і загальною спрямованістю конкретних ситуацій дійсності. У мисленні встановлюється зв'язок між умовами

діяльності та її цілями, а знання переносяться з однієї ситуації в іншу, перетворюючи ситуацію у відповідне узагальнення. Встановлювати загальні зв'язки, узагальнювати природу груп однорідних явищ, розуміти сутність окремого явища як варіанту певного класу явищ – ось і є сутністю людського мислення [27; 62]. М. Євтух у своїй науковій праці запевняє і доводить, що розвиток мислення формує внутрішні обставини для опанування фактичних знань і навичок, виховання інтелектуального і творчого потенціалу [27].

Л. Волченко концентрує особливу увагу на тому, що мислення відіграє вагоме і головне місце в системі психічних, когнітивних, соціальних процесів, воно відображає об'єктивну реальність, що є вищим ступенем людського пізнання [5, с. 45].

Педагогічне розуміння поняття «мислення» для учнів початкової школи знаходиться у центрі дій учителя в процесі розвитку творчого мислення та особистісного потенціалу. Так, висловуючи свої аргументи в «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренко підкреслює, що мислення є відображенням у свідомості вищих форм дійсності, ідеальна праця, наслідком чого є правильна істинність [16, с. 184].

Життєва практика людини полягає у розв'язанні практичних завдань у галузі психології шляхом маніпулювання даними пам'яті, пошуку додаткової інформації, якщо це необхідно. Мислення людини засноване на чуттєвому відчутті та постійно реконструює його системність [45].

Отже, можемо зробити заключення, що мислення – це вищий, найбільш узагальнений і проміжний процес відображення дійсності у свідомості людини, який встановлює взаємозв'язки і відношення між об'єктами пізнання, розкриває їх ознаки та сутність. Цей пізнавальний процес детермінований суспільством, він відбувається лише в соціальних умовах людського існування і базується на знаннях, тобто на основі соціально-історичного досвіду людини. Мислення людини було прямо внесено в його матеріальну дійсність, особистість мислила, діючи практично. Але пізніше з практичних функцій з'являлися самостійні когнітивні дії, які готують і орієнтують практичні дії.

Розглянемо зміст поняття «творче мислення».

Зазначимо, що ключовим фактором творчого мислення в психологічному контексті є творча активність особистості. Воно передбачає чинник самостійності, не є залежним від інтелектуальних процесів. Ґрунтовну інтерпретацію проблеми розвитку творчого мислення можемо знайти у наукових роботах таких вчених, як: Ж. Адамара, А. Адлера, В. Біблера, Д. Богоявленської, Г. Грубера, Дж. Гілфорда, В. Дружиніна, В. Зінченка, С. Максименка, Н. Непомнящої, З. Фрейда.

Освітні зміни, пов'язані з інтеграцією України в Європейський простір, істотно впливають на стратегію і тактику розвитку закладів загальної середньої освіти. Насамперед, це пов'язано з підготовкою дітей початкових класів до умінь мислити критично та творчо. Тому, фахівці педагогічної діяльності в нинішніх умовах задля реалізації даного підходу повинні володіти здатністю до творчого мислення та впровадження в освітній процес інноваційних (безпосередньо ігрових) методів навчання, мати здатність самостійно й нетрадиційно примати рішення, методично правильно висувати гіпотезі та володіти належними інтелектуальними здібностями [33].

Питання розвитку творчого мислення є одним із найактуальніших у сучасні галузі психології та педагогіці. Це в першу чергу, пов'язано з розвитком людства, рівнем освіти та культури спільноти, орієнтацією на розвиток творчого потенціалу особистості для розвитку її творчих здібностей, що забезпечить успішність професійної діяльності та саморозвитку особистості. На наш погляд, поняття творче мислення – це неповторність і унікальність, уміння пропонувати нові рішення проблемних ситуацій, де результатом виступає – нова концепція і її відкриття.

Природу творчого мислення, з погляду науковця Дж. Гілфорда, одного з перших дослідників цього виняткового явища, можна викласти за певними особливостями: самотність і винахідливість у враженні думки, бажання до нових знань і умінь при вирішенні завдань (проблемних питань), здатність бачити цей феномен (можливість використання) з іншого боку та генерацій ідей

в умовах неозначеності (себто без передумов формування нових замислів). Завдяки цієї своєрідності застосовується прогностична та перетворююча функції когнітивної сфери розвитку, а творчість особистості відбувається в різних діапазонах її фахових і нефахових інтересах [69, с. 7].

Відомий педагог і письменник В. Сухомлинський стверджує, що творче мислення являється більш універсальною пізнавальною здатністю людської діяльності, передбачає чутливість до проблем, самостійність у складних ситуаціях. Науковець відзначає даний процес як складову загальної інтелектуальної обдарованості, якість, яка не зводиться до інтелекту, здатність по-новому вирішувати задачі та проблеми, створювати новизну. Цікаво помітити, що саме цей пізнавальний процес дає можливість людині вирішувати певні питання, які не можуть бути вирішені за допомогою вже відомих людству методів [4].

Провідний український педагог О. Губенко аналізує творче мислення як синтез особливості діяльності особистості, що відповідає запитам забезпечення високих творчих досягнень. Згідно його постановки А. Рахімов стверджує, що творче мислення впливає з діалектичної природи, оскільки характеризується цілісним пізнанням предмета в його змістовних взаємовідношеннях. Вчений запевняє і доводить, що дане явище висвітлює безпосереднє психологічне роз'єднання зв'язків з предметом, результатом якого є або об'єктивна дійсність (як матеріальна продукція), або суб'єктивно новий досвід, або образ досконалості. Щодо цього радянський педагог-науковець І. Лернер писав, що нестача соціальної новинки в результатах творчості школярів не призведе до принципівих змін у структурі їхньої творчої діяльності. Фази творчого мислення та його закономірності розкриваються однаково як у праці дослідника, так і в роботі школяра [46].

Нинішній науковець О. Тягло пояснює, що поняття «творче мислення», як розумова діяльність, спрямоване на вияв і коригування помилок, точність висловлювань, аргументування поглядів. Вчений засвідчує, що творче мислення з'являється з осмислення невідхильної фальші та хиби у людському осягненні.

Це специфічний тип рефлексії, який базується на базовій логіці та знаннях конкретної науки [60, с. 8].

Поняття «творче мислення» О. Пометун окреслює як здатність людини сприймати свідомо особистий стрій з того чи іншого запитання, вправність відкривати нові концепції, робити аналіз подіям й давати їм оцінку, схвалювати виважені, обмірковані постанови щодо будь-яких міркувань і діяльності [50].

Л. Танабаш тлумачив поняття «творче мислення» як діяльність, яка створює щось нове, які раніше не було дійсне. Новизна, створена творчою діяльністю, може мати як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Самостійне значення продукту творчості полягає у виявленні невідомих особливостей навколишнього осередка, поясненні зв'язку між явищами, які до моменту виникнення вважалися не пов'язаними [55].

Для розвитку творчого мислення необхідний інтелектуальний розвиток вище середнього. Тобто без певної бази знань та інтелектуального фундаменту особистості не слід стверджувати про високий розвиток творчого мислення. Досягнення досить високого рівня інтелекту та подальше його підвищення не впливає на розвиток творчого мислення. Навпаки, якщо інтелектуальна продуктивність знаходиться на високому рівні, це спричинить деякі перешкоди для прояву та формування творчості особи. Високий рівень інтелекту виникає з очевидною зосередженістю на навчанні та вивченні нового, що перешкоджає розвитку творчого потенціалу.

Різноманітність творчих завдань також надзвичайно різноманітне за складністю – від базових розв'язків головоломок чи анаграм до наукових досягнень і відкриттів, але суть залишається незмінною: для їх вирішення потрібно знайти новий шлях або створити щось нове, тобто здійснюється акт креативності. Саме для цього потрібні елементи розумової спритності, особливо хочемо відмітити, як спостережливість, порівняння, зіставлення, аналіз, асоціації, побудова взаємозв'язків і взаємозалежності, усі це разом складає творче мислення [42].

Висовуючи свої припущення щодо даного терміну «творче мислення»

науковці Д. Максименко та В. Соловієнко відмічають, що це явище є найбільш широким, ніж мислення, і передбачає створення нового, цінного для спільноти, за допомогою чого людина може самореалізуватися, розвиваючи свої особисті здібності. Це здатність індивіда, що визначається бажанням формувати радикально нові концепції, які відходять від традиційних або прийнятих способів мислення, і включені як незалежний фактор у вроджену конструкцію [40].

У психологічній науці зроблено чи немало досліджень і висунуто гіпотези з приводу володінням особистості творчим мисленням. Якщо особа може здійснювати певні групові логічні операції, як: робити комбінації системи та їх елементи, здійснювати визначення причинно-наслідкових зв'язків, працювати з пошуком дослідницьких операцій, то розвиток творчого мислення буде реалізовуватись в освітньому процесі завдяки ігрових методам навчання, способам вирішення творчих завдань / задач, через що у школярів будуть розвиватися і формуватися критичні та логічні уміння по кожній групі [8].

Отже, зробивши ґрунтовний і детальний аналіз психолого-педагогічної літератури, можемо переконатися, що у наукових джерелах терміни «мислення» та «творче мислення» є одним із центральних понять пізнавальних процесів, що використовуються задля пошуку і вирішення проблем (задач), досягнення цілі та активної життєвої діяльності. Як показують наше дослідження, то дана проблематика залишається актуальною, адже немає уніфікації в означенні термінології «творче мислення» як у зарубіжних, так і вітчизняних наукових працях. Що стосується поняття «мислення», то ми робимо висновок, що це пізнавальний процес, де особистість самостійно вдається до пошуку й відкриття новизни, тобто це операція опосередкування та узагальнення відбиття реальності під час аналізування й синтезування, яке пробуджується на базі життєвої практики й досвіду. Аргументуючи термін «творче мислення» можемо запевняти, що це поняття більш глибоке і несе широкий спектр, відноситься до розумового процесу дійсності, пов'язане перш за все з формуванням або відкриттям нових індивідуальних знань, з генеруванням нестандартних концепцій, ціленаправлене на розв'язання певних завдань, які приводять до

пізнавальних і творчих наслідків, і описуються мотиваційною діяльністю задля досягнення цілі. Також можемо відзначити, що це активна цілеспрямована діяльність, у системі якого здійснюється обробка існуючого й нового інформаційного матеріалу, відштовхування зовнішньої, зайвої, несподіваної або нерациональної частини від основної, внутрішньої.

1.2. Особливості розвитку творчого мислення в молодшому шкільному віці

На сьогодні українська спільнота має на меті створити «нове покоління» людей, які відкинуть застарілі стандарти та стереотипи; виховати особистість, яка вміє мислити творчо, самостійно приймати рішення, активно брати участь у життєдіяльності спільноти та вирішувати складні проблемні питання сьогодення.

На сучасній стадії розвитку педагогічної науки українські дослідники дидактики вивчають різноманітні напрями проблеми розвитку творчого мислення та творчої ініціативності учнів початкових класів, а саме: формування креативної особистості школяра молодшого шкільного віку у педагогічній скарбниці В. Сухомлинського (Г. Бондаренко); психологічні характеристики впровадження творчого потенціалу учасників освітнього процесу (І. Воронюк); методичні положення формування творчого мислення в процесі мовно-літературної освітньої галузі учнів початкових класів (В. Григор'єва); своєрідність розвитку творчості в проміжну фазу від дошкільника до школяра початкової школи (В. Іванова); посилення ефекту розвитку творчості особистості (М. Шопіна). Фахівці педагогічної діяльності акцентують увагу на тому, що якраз у початковій школі закладаються основи для розвитку й формування творчого потенціалу школяра, здатного генерувати корисні концепції, віднаходити нетрадиційні розв'язки різноманітних проблемних питань і зручно відчувати себе в нестійких громадських обставинах [19].

Згідно поставлених вимог дослідження нами було вивчено та проаналізовано, що одне із центральних завдань, яке покладне на Концепцію Нової української школи – це вміння розвивати у дітей творче мислення. Саме початкова школа має вагоме значення для розвитку творчого мислення вихованців початкових класів. На сьогодні пріоритетним напрямком початкової освіти є розвивальна функція учіння, культ самостійної пізнавальної діяльності та нестандартного міркування.

Значна увага у теорії та практиці педагогіки постійно відводилась розвитку творчому мисленню школярів молодших класів. У нинішніх обставинах розвитку нашої української спільноти, у розпалі її серйозних соціально-економічних перетворень творчість людини набуває специфічного значення. Вона справді стає умовою орієнтації людини у швидко мінливих процесах у навколишній дійсності, умовою пристосування до цих явищ, особистої творчої структури. Особливість розвитку творчого мислення учнів у початковій школі полягає у потребі поєднати закономірності та характеристики творчого процесу з віковими особливостями дітей, з своєрідністю організації пізнавальної діяльності згідно з Концепцією НУШ, з дотриманням дидактичних вимог до визначеного процесу, з неминучою потребою забезпечити наступність у загальному саморозвитку вихованця на рівні здобувача початкової освіти [32, с. 436]. Адже, молодший шкільний вік є вагомим етапом у вихованні творчо-креативного мислення школярів. Але, шукаючи потрібні напрямки розвитку творчого потенціалу, слід враховувати психофізіологічні особливості, характеристики пізнавальної та емоційно-вольової сфер учнів відповідного віку. Надзвичайну увагу слід звертати на такі освітні аспекти: організація спостереження (акцент береться на увагу учнів на істотному, інноваційному, креативному); стимулювання творчої уяви (блискуче сприймання навколишнього середовища, емоціональний поштовх); розвиток потреби творчого потенціалу (клімат престижу у творчому процесі – складання казки, загадки, рими, віднайти цікавинку в довкіллі); підтримка позитивних емоцій (давати можливість школярам отримувати відчуття радості й утіхи від особистої

творчості, креативної роботи, власних здобутків); виховання волевих рис характеру та темпераменту (самостійні рішення, відважність, працьовитість, непохитність, цілепокладання, здатність до ризику); спрямування будь-якого виду діяльності, який має частини креативності. Без винахідливого та творчого потенціалу педагога не може бути сформовано ні нового закладу освіти, ні нової української спільноти, ні соборної й самостійної держави [59, с. 136].

Щоб вміти помічати особливості дитини та намагатися спрямовувати їх у потрібний напрямок, педагог також має бути творчого і креативно розвиненим, оскільки, як зазначав європейський науковець Е. Свенік: «Творця може виховати тільки сам творець» [15, с. 91]. Неодмінно лише педагог із розвиненим творчим потенціалом зможе докласти максимум сил, щоб реалізувати сприятливий клімат для розвитку творчого мислення у школярів початкових класів. Тому що, творче мислення, а особливо творча уява сприяють не тільки позитивному розвитку здібностей, а й мотивації до пізнання нових знань, бути готовим до втілення творчого потенціалу, навіть не дивлячись на педантизм постійної програмової роботи, інакше кажучи, завдяки творчому натхненню і розвитку творчого мислення освітня активність продуктивно і енергійно акумулює, задовольняє всі потреби вихованця, а це являється запорукою компетентності та умінням любити займатися самоосвітою.

Для розвитку творчого мислення були визначені сприятливі психолого-педагогічні умови, які аргументовані та опрацьовані відомими фахівцями педагогічної діяльності, такими як: Дж. Гален, Н. Данько, О. Кулик, А. Ніколайчук, К. Роджерс, Дж. Саккен. Тому, науковець Н. Данько у своїй фаховій роботі «Умови творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку» [7] класифікує звичні умови для розвитку творчого потенціалу, які відмічені визначними вченими: Л. Венгер, Н. Гавриш, О. Дяченко, Д. Рензуллі, К. Роджерс, Г. Сміт тощо.

Формування творчої особистості безпосередньо впливає на суспільний розвиток діяльності держави та її статус в різноманітних сферах. Особливе значення в цьому масштабному процесі відіграє початкова освіта, де спеціалісти

з великим педагогічним досвідом прагнуть докласти багато зусиль для розвитку талантів і здібностей кожного школяра. Однак, щоб плекати конкурентоспроможну та всебічно гармонійну особистість вчителям слід зробити акцент на формуванні та розвитку творчого потенціалу й логічного мислення, яке в подальшому займе фундаментальну основу для самореалізації в багатоманітних видах суспільної діяльності [12].

Протягом перших трьох-чотирьох років навчання прогрес у розвитку дітей помітний. Від панування наочно-дієвого та елементарно образного мислення, від допонятійної стадії розвитку й бідного на логіку мислення учнів підіймаються до вербально-логічної та творчої думки на рівні конкретних понять і реалістичних явищ. Якщо послуговуватись термінологією Ж. Піаже та Д. Міллера, то перший вияв цієї вікової категорії пов'язується з домінуючим доопераційним мисленням, а останній момент з переходом операційного мислення в понятійне [14, с. 29].

Комплексний розвиток мислення у школярів початкових класів має кілька розгалужень, поділених на етапи: опанування й застосування мови як засобу мислення; зближення і взаємозбагачувальний вплив усіх видів мислення один на одного (наочно-дієвого, наочно-образного, вербально-логічного й творчого мислення); вирізнення, відокремлення та порівняно самостійний розвиток в когнітивному процесі двох стадій (підготовчої та виконавчої). У підготовчому періоді аналізуються умови задачі, вирішується проблема, потім формулюється план, а на виконавчому періоді – цей план втілюється в життя на практиці. Отримані результати залежать від стану та проблеми. До всього сказаного слід додати вміння логічно мислити і використовувати поняття [11, с. 21].

Перший із названих напрямів безпосередньо пов'язаний з формуванням і розвитком зв'язного мовлення школярів і активним застосуванням задля вирішення різних завдань. Розвиток у цьому напрямку проходить успішно, якщо вчити дитину міркувати вголос, вербально відтворюючи процеси мислення і називати одержаний результат [11, с. 21].

Другий напрямок розвитку вдало досягається, якщо завдання, які

ставляться перед дітьми, вимагають одночасного розвитку практичних операцій, уміння використовувати поняття, міркувати на рівні логічної абстракції [11, с. 21].

Якщо будь-яка з цих сторін неякісна, то творчий розвиток школяра є однобічним процесом. При переважанні фізичних дій здебільшого розвиваються наочно-дієве та творчо-логічне мислення, але може відставати образне та словесно-логічне. Коли переважає надмірне образне мислення може спостерігатися затримка практичного і теоретичного інтелектуального розвитку. Приділяючи особливу увагу лише здатності мислити вголос, діти часто відчують відставання в практичному мисленні та брак уяви навколишньої дійсності. Усе це, зрештою, гальмує загальний когнітивний розвиток учня [11, с. 21].

Вчителі лише нещодавно почали акцентувати увагу на творче мислення, оскільки в традиційних школах воно сприймалося недоцільно, і являлося ознакою непокори вчителя при виконанні поставлених задач. Неправильні уявлення багатьох учителів про зміст творчого мислення мають несхвалені підсумки, через що брак цього типу мислення інколи може призвести до розумової відсталості та утиску прав школярів щодо відкритого демонстрування розкриття творчого мислення. На той час був всеосяжний нестаток методичних рекомендацій, вказівок, праць, посібників і завдань з практичної сторони, які б могли сприяти розвитку творчого мислення школярів [21]. Протиріччями для його розвитку також був брак єдиної думки про поняття «творче мислення». Одні вчителі вдавалися до думки, що це можливість школяра творчо розвиватись і вносити коригування у власні судження щодо вивченої навчальної інформації, а дехто приймав до свідчення, що це здатність вихованця активно слухати думки оточуючих чи хоча б не висловлювати заперечення в їх сторону [35].

Як наслідок, досить часто простежувалося прагнення учнів до відображення загальної кількості всіх набутих компетенцій без використання розумових операцій (аналізу, синтезу, класифікації). Це негативний факт не тільки з точки зору розвитку творчого потенціалу й мислення. Педагоги часто

відносили його до «розумового паразитизму» [15]. Характерна особливість полягає в тому, що в будь-якому новому завданні, ситуації чи проблемі діти очікують побачити раніше вивчені та відпрацьовані шляхи вирішення задачі. У результаті з певним відліком часу виробляються такі риси, як стандартність і стереотипне мислення.

Такі вчені, як Н. Бібік та С. Бондар наголошують на тому, якщо в школах домінують репродуктивні та виконавчі методи навчання й виховання, тобто коли школярі одержують пасивний статус у системі здобуття освіти, яка простягається тільки у сприйнятті, опануванні та відображенні тільки в певних межах досягнутих компетенцій, то можна спостерігати деструкцію в особистісному розвитку, що робитиметься дедалі більш очевидною на шляху майбутнього у вихованця. Душевна енергетика учнів зобов'язана бути направлена на позитивний напрям, наприклад, на спонтанну діяльність, сплановану та керовану самими школярами, а не вчителем, у необмежених зовнішніх рамках. Дослідники звернули увагу на те, якщо діти не можуть знайти спосіб застосовувати свої когнітивні здобутки в формальних формах навчального простору (гуртки, свята, виховні заходи), то природні запити у самореалізації, мимовільної творчості, незалежного почину не зможуть проявляти себе у дійсності [46].

З'являється середовище емоційно-психологічного навантаження, яке може виявити себе у невмотивованості активних рухів, в центрі яких побудована девіантна поведінка та прагнення стати вільним від загальноприйнятого негативного припису. Конкретно відмова або навіть мотив зупинення подальшого розвитку творчого мислення є центральною причиною проявлення деструктивних вчинків [46].

З певним відліком часу все більша кількість осіб стали цінувати критичне та творче мислення, що потребує зміни підходу до освітнього процесу. Це відбулося завдяки освітній реформі «НУШ». Сучасних школярів вчать не тільки вчитися, а й не боятися виражати оригінальні та унікальні плани та задуми; намагатися вирішувати проблемні питання чи освітні задачі, звертаючись до

інтелектуально-логічних рішень; дивитися на різні речі та предмети побуту під новим кутом зору [36]. Можна сказати іншими словами, що завдяки концепції «НУШ» у прогресивних і сучасних учнів вільно розвивається творче мислення [36].

Творче мислення – це різновид мислення, який з’являється, коли завдання не може бути розв’язане формальним і логічним способом, і людина відчуває, що для виконання певного завдання потрібні нові знання та навички [36]. Творче мислення включає розвиток ініціативи, самостійності та творчої наполегливості. Це високо моральні якості школяра, майбутнього громадянина вільної країни, адже перед ними неможливо сформулювати ставлення до споживацького способу життя без затрат фізичної та розумової енергії [36].

Варто зазначити, що важливим чинником взаємопов’язаної структури процесу розвитку творчого мислення, особливо в молодших школярів, є безпосередні зовнішні та внутрішні умови розвитку творчості [43].

Зовнішні умови повинні включати: сприяння психологічної безпеки та свободи вияву особистих відчуттів і хвилювань, а внутрішні – належно, відкритість школяра, внутрішнє оцінювання своєї творчої ініціативи, бажання легко виконувати дії з образами та термінами [43].

У своїх працях такі вчені, як І. Гудзик і Л. Коваль підкреслюють, що творчість може бути як первинною, так і вторинною [43]. Первинна творчість пробуджується з особистісних характеристик і виявляється при виконанні повсякденних завдань. Вона характеризується спонтанністю і не потребує активних когнітивних чи творчих старань. Вторинна творчість виникає внаслідок природного таланту або особливих задатків, і потрібні величезні зусилля, ентузіазм і творча уява, щоб підняти вроджений талант на вищий рівень.

Сучасна психологія вважає, що розвиток творчого мислення учнів вирізняється цілісністю сенсу, змісту, функціонування та мотивації пізнавальної активної діяльності. Ці три погляди взаємозалежні між собою, але кожен вимагає під себе особливої уваги, як зі психологічної сторони, так із освітньої сторони управління [18].

Творче мислення може спиратися на загальний обсяг знань, які учні отримують з різних навчальних предметів. Ще К. Ушинський наголошував на вагомій і фундаментальній ролі знань у розвитку творчого мислення, стверджував, що «розум є не що інше, як добре організована сукупність знань, яка дає початок етапам розвитку у людини творчого мислення» [61, с. 324].

Розвиток творчого мислення відбувається у поєднанні з розвитком пізнавального інтересу дітей до реальності, довкілля, явищ громадського буття, що виражається у дотепності, інтересі, палкого бажання до повного їх усвідомлення та розуміння [26].

Єдиним із найголовніших рушійних сил і заохочень є пізнавальний інтерес, який спрямований на активне оволодіння новими знаннями та пошук відповідей на запитання, що постійно з'являються у процесі освіти.

Окресливши вище описані умови, слід наголосити на одній із важливіших – це творча унікальність особистості педагога та його компетенції ставитися до дитячої творчості як до цінності витоку мистецтва. Але, все ж слід пам'ятати про організацію сприятливого доброзичливого клімату в учнівському колективі, де школярі не будуть проявляти страху до розкриття творчого потенціалу, оскільки і цей вагомий показник вважається одним із важливих умов розвитку творчого мислення в учнів молодшого шкільного віку [22].

Ще однією умовою розвитку творчого мислення, як наголошує О. Кулик на прикладі праці А. Ніколайчука, є системність педагогічної праці, спрямованої на розвиток творчого мислення школярів, що має впроваджуватись через інтегровану систему, яка обов'язково повинна включати практичні заняття, предметні уроки, позакласні заходи та позашкільну виховну роботу [38].

Вагоме значення мають вище перераховані форми пізнавальної діяльності, які набирають великий оберт у розвивально-виховному комплексі, через те варто завчасно обмірковувати певні теми або окремі їх частини, які будуть слугувати постійними лініями, які сприятимуть розвитку потрібних рис школярів.

Отже, як відомо, творче мислення молодших школярів формується в процесі учіння, тобто в процесі опанування учнями певних освітніх компетенцій.

Вчені Н. Бібік та С. Бондар рекомендують розглядати творчі задатки особистості вчителя як найважливішу умову розвитку творчості школярів. Педагоги можуть сприяти розвитку творчих здібностей учнів лише через безпосередній контакт і зворотній зв'язок [55]. Якщо вчитель комунікує з учнями у авторитарному стилі, то він ніколи не буде бачити в шкільному колективі сприятливої і позитивної атмосфери, в якій учні самостійно будуть проявляти ініціативу до початку евристичної активності. Тому, під час комунікації зі школярами слід враховувати такі вимоги [55]:

- 1) створення безпечного психолого-емоційного простору, де школярі будуть почуватися себе зручно і безпечно;
- 2) врахування індивідуальних особливостей;
- 3) безоцінювальне ставлення до результатів діяльності учня, насамперед до роботи, яка має творчу ознаку;
- 4) відсутність критики до результатів творчої праці вихованця, зокрема при публічному обговоренні;
- 5) формування адекватної самооцінки не тільки своїх старань і напрацювань, а й здобутків однолітків;
- 6) акцентування уваги на своїх здібностях, зіставлення із самим собою і минулими успіхами;
- 7) виявлення інтересу і прихильності до перших творчих кроків учня.

Отже, творче мислення характеризується оригінальністю та неординарністю виражених концепцій, прагненням до новизни знань при розв'язанні завдань (проблем), здатністю побачити тему (можливість її використання) з нового ракурсу та генерувати наміри в часи ситуації невизначеності (тобто немає передумов для формування нових задумів). Тому завдання, які започатковані перед кожним педагогом це організація класно-урочної системи для розвитку креативності та творчого мислення школярів.

1.3. Ігрові методи як засіб розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі

У процесі здобуття освіти в школярів відбувається розвиток і формування творчого мислення. Одним із принципів методики сучасного уроку є викладацька діяльність педагога, яка зобов'язана охопити комплекс позитивних аспектів, захоплювати інтерес учнів. Насамперед, навчально-виховний процес має включати багатоманітні ігрові технології. Дійсна зацікавленість проявляється тоді, коли вона взаємопов'язана з розв'язанням проблемного питання. Тому, кожний сучасний урок зобов'язаний має зацікавлювати як змістом інформації, так і шляхом подання матеріалу [55].

Вагома мета та центральне призначення кожного педагога на уроці – побачити в кожному учневі індивідуальність і унікальність, виявити здібності задля розкриття їх творчого потенціалу, і сприяти у розвитку. Навички, які дитина отримала здобуваючи початкову освіту являються хорошою запорукою щодо розвитку творчості протягом початкового навчального процесу. Завершальний успіх розвитку творчої ініціативи залежить від багатства та різноманітності досвіду учнів. Отже, вагоме питання, яке направлене на розвиток творчого мислення є вміння вивчати та здобувати знання, словесно описувати засоби розв'язування задач, повідомляти про прийоми праці, основні структури задач. Оволодіння учнями необхідною лексикою є фундаментом для формування та осягнення індивідуальних алгоритмів рухів. Початковим етапом творчого успіху є власне розуміння, а згодом – напрямок до зовнішнього середовища [56].

Педагогічний досвід дає можливість підкреслити максимально значимі засоби розвитку творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку: використання різних творчо-розвивальних вправ у процесі здобуття освіти; залучення учнів до співпраці у великих і малих групах; реалізація сучасних ігрових технологій і методичних розробок на уроках. Найкраще школярі проявляються там, де вони можуть себе продемонструвати з кращої сторони, розкрити свої таланти як творчі особистості. Діти початкової школи ефективно і

надійно засвоюють освітню інформацію через ігрові ситуації, тобто через саму гру.

Феномен гри, її особливості та суттєвість на різних історичних фазах суспільства викликав бажання для вивчення багатьох науковців. У своїх наукових роботах А. Макаренко та В. Сухомлинський приділяли вагоме значення оцінці ігрової діяльності та визначали її роль в педагогічній галузі. Психолого-педагогічні аспекти ігрової активності досліджені в наукових розробках таких дослідників, як: Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, С. Бондар, М. Вашуленка, І. Гудзик. Дослідники довели, що ігрові технології охоплюють діяльнісний підхід, який направлений на здобуття поставленої освітньої цілі [50].

Концепція «Нової української школи» наголошує на тому, що навчальний заклад має сприяти створенню необхідної психолого-соціальної атмосфери щодо розкриття творчого натхнення та інновацій, впровадження творчого шансу і здібностей школярів. Відповідно цьому стає явним, що використання в навчально-виховному процесі ігрових методів навчання висвітлює низку продуктивних і конструктивних переваг [53], таких як:

- розширення уявлення про творчість дитини;
- перспектива до самовдосконалення та самореалізації;
- здатність до організації вільного часу у корисній і продуктивній зоні;
- втілення комунікативного, творчого, технічного і евристичного таланту кожного школяра;
- заохочення до суспільної праці та самостійності виконання творчої справи [53].

Ігрова діяльність – це явище, яке супроводжує людину в період онтогенезу. Як багатовимірна і складна категорія буття, ігри продовжують привертати увагу вчених і науковців. Водночас, як висуває свої аргументи О. Пометун, ігрова справа є доволі серйозним проблемним питанням для наукового світогляду. Аналізуючи пропоновані в напрямку різні наукові підходи сутності ігрової діяльності, можемо запевнити, що ігри надзвичайно різноманітні та неоднорідні за своїм походженням [37; 50].

Змістовність реалізації ігрових методів навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі підтверджується тим, що гра являється специфічною і особливою формою пізнавальної діяльності вихованця, завдяки їй малюк навчається і набуває навичок і умінь. Гра передбачає практичну сторону розвитку. Діти граються, тому що розвиваються, і розвиваються, тому що грають в ігри. Осмисленої та розумної поведінки навчає гра, вона виділяється як першою школою мислення дітей. Дитинство – це період розвитку у взаємодії з грою, і якщо гальмувати ігрові потреби малюка, забороняючи їй гратися, то у наступних фазах розвитку і формування він буде догравати недогране, натомість того, щоб рухатися далі [10].

Згідно новому Державному стандарту освіти ігрова епоха в початковій школі та сучасні ігрові методики являються центральними ефективними напрямками посилення та вдосконалення навчального процесу [25].

Ігрові методи навчання – це ключовий елемент унікальної форми освітнього простору. Взаємодіючи у ігровій діяльності на уроці, у дітей відбувається переключення різних видів діяльності, вони психологічно відпочивають, що дає можливість прояву творчості. Не підозрюючи, школярі відчують радість від процесу учіння [10].

Ще одним позитивним аспектом ігрової активності є застосування нових знань. Для учнів початкових класів ігри являються найбільш природним і захоплюючим видом діяльності. Якраз в грі починається природня комунікація школяра з учнівською спільнотою, відбувається належний контакт між педагогом і здобувачем освіти. Під час ігор у вихованців формується звичка концентрації, вдумливої праці, виробляється самостійність до навчання, відбувається розвиток уваги, пам'яті, прагнення до здобуття освіти.

Щоб задовольнити свій вроджений невгамований запит в роботі, дитина під час гри «здійснює» в своїй уяві все те, чого вона не може отримати в навколишньому середовищі, досліджує нові явища дійсності, фіксує предмети в своїй пам'яті, розширює просторові уявлення, намагається орієнтуватися в різних обставинах, розвиває уяву тощо [28; 30].

Є безліч різновидів ігор: гра-робота, гра-відпочинок, гра-майстерність (витвір мистецтва), гра-секрет, гра-головоломка, гра-виклик уяви, гра-забава, гра-задача, гра-комунікація, гра-інформування тощо. Гра – це незалежний вияв захвату і радісних почуттів. Ігри відіграють вагому роль у досягненні належного місця у світі, сприяють розвитку когнітивних процесів, накопичення практичних навичок і досвіду духовних вчинків, забезпечують формування працелюбності. Гру можна вважати способом обміну корисними повідомленнями, засіб для комунікації, соціальної взаємодії. Під час гри дитина вчиться, і виробляються потрібні навички і уміння. Ігрові технології, методи, прийоми та форми співпраці сприяють вчителю здійсненню комплексу навчальних задач.

Серед навчальних предметів початкової школи на курсі мовно-літературної освітньої галузі визначальна роль лежить навчально-виховному процесу та розвитку особистості учня. Оволодіння знаннями з рідної мови для кожної особи є запорукою до успіху, являється способом пізнавальної активності [39]. Трактувати мовні ігри можна як різновид ігрових вправ, спрямованих на формування фонологічних, словникових і граматичних навичок, і практикування у використанні мовної компетенції на підготовчих, передкомунікативних етапах опанування мови [39].

Сучасне заняття з мовно-літературної освітньої галузі закладає належні засоби освітнього процесу: методичну (навчально-виховну) розробку, методи та прийоми освоєння, організаційні аспекти підготовки до уроку.

У педагогічній спадщині виділяють основні види навчально-виховних ігор:

- за простором проведення (рухові та непересувні);
- за типом реалізації (вербальні й письмові);
- за чисельністю співучасників (одноосібні та гуртові) [1].

Дієве значення при вивченні рідної мови мають лінгвістичні ігрові технології. Це своєрідний тип дидактичних розробок, призначений на посилення ступеня пізнавального інтересу школярів, розвитку прояву ініціативності та підвищення допитливості у вивченні освітньої інформації [29].

Ігрові методи навчання слід застосовувати у процесі самостійного опанування концепції, теми, яка являється ключовим фактором більшої технології, як все заняття або його фрагмент, як виховна діяльність. Використовуючи систематично ігрові елементи на уроках у дітей формується стриманість, завзятість, відповідальне ставлення до оточуючих і до себе, цікавість, палке бажання у пізнанні інноваційного. Розвиваються навички до самостійного здобуття знань і реалізація їх у практичній діяльності. На уроці створюється позитивна морально-психологічна атмосфера, посилюється ступінь розвитку комунікативних умінь дітей, виробляється навичка спостереження за довкіллям. Дуже часто при підготовці до ігрової діяльності школярі приєднуються до різноманітної додаткової пізнавальної справи. Ігрові технології застосовуються для роздуму над проблемним комплексним завданням і опанування вивченої інформації, узагальнення пройденого матеріалу, розвитку творчих задатків, формування загальнонавчальної компетенції [65].

У процесі ігрової діяльності можна використовувати різноманітні розробки, як: ляльки, світлини, картки, схеми, бланки, таблиці, плакати, макети, моделі, карти, готові сюжетні лінії (сценарії), словесний обмін судженнями (діалоги), розучені фрагменти віршів, прислів'я, приказки, реалізація інформаційно-комунікаційних технологій (медіаресурси). Школярі отримують неабияке задоволення працюючи над створенням дидактичних засобів навчання. Тим самим навчаються співпрацювати з різноманітними осередками знань: художньою літературою, посібниками, словниками, науко-популярними джерелами тощо. Це сприяє виховуванню стійкого пізнавального інтересу [67].

Ігри можна проводити на будь-якому етапі навчального заняття. На початку уроку відбувається організація інтересу школярів, спонукає їх ентузіазм; під час знайомства з новою інформацією гра сприяє опануванню тематики вивчення, може нести пошуковий зміст; на завершальному етапі допомагає підводити підсумки, висувати гіпотези та судження, вчить застосувати компетенції в нових освітніх задачах [63].

Під час засвоєння української мови та читання доречно впроваджувати

ігрову діяльність в таких видах мовленнєвої операції:

1. Вивчення віршів.
2. Переказ розповідей, казок, оповідань, легенд, міфів.
3. Проведення інсценування та драматизації казок і байок.
4. Сторітелінг: виклад усного проголошення про ситуації, які відбувалися з дітьми протягом освітнього дня: на прогулянці, в їдальні, на уроці, по дорозі до школи тощо.

5. Заучування чистомовок, скоромовок, які дають можливість практикувати та розвивати навички артикуляційного звукоутворення, поліпшувати розлогість і швидкість мовлення, являється камфорним матеріалом щодо розвитку концентрації уваги та пам'яті школярів.

6. Словесні ігри. Розширюють словниковий запас, вчать жваво віднаходити необхідні слова («не тягнися за словом у кишеню»), посилюють пасивний словник. Такі види ігор доцільно здійснювати в межах певного часу, впродовж якого реалізуються завдання (до прикладу, 3-5 хвилин). Це дає змогу в ігрову діяльність вносити змагальний ритм дії.

7. Допоміжні вислови. Педагог говорить частину слова (шко...) і кидає м'ячик. Вихованцю слід впіймати м'яч і зробити доповнення слова (...ла). Брати на себе ролі ведучого можуть як доросла людина (вчитель), так і діти по черзі.

8. Гра «Склади слова». Завдання із запропонованих букв скласти великий набір слів: л, с, м, з, а, о, г, в, ш, к, ф, у, т, я, р.

Такі справи сприяють розвитку в школяра концентрації уваги, спостережливості, пам'яті, являються вагомим засобом формування зв'язного мовлення, поповнення активного і пасивного словникового ресурсу, розвитку довільної вербальної пам'яті. Підвищити ефективність уроків української мови та читання можна поєднуючи ігри з традиційними формами діяльності. Такий підхід допомагає створити позитивну та сприятливу обстановку в учнівському колективі, збільшує особисті практичні навички учнів.

Опрацювання та розбір довголітніх практичних навичок праці педагогів початкових класів у сфері початкової освіти віддає резон запевняти, що

вирішення проблемного питання щодо розвитку творчого мислення засобами ігрових методів навчання поєднане з модернізацією освітнього змісту. Досвід роботи показує, що введення ігрових технологій на уроках знаходить всі відповіді на проблемні запитання щодо розвитку творчості вихованців, та підвищує активність і захоплення освітнім процесом [47, с. 201].

Зробимо ґрунтовний аналіз досвіду впровадження ігрових методів навчання як засобу розвитку творчого мислення учнів молодшого шкільного віку у педагогічну практику вчителів початкових класів нашої держави, більшу увагу приділимо педагогам з міста Нікополь. Спершу проаналізуємо педагогічні надбання та досвід учителя початкових класів Нікопольської гімназії № 16 Нікопольської міської ради Малишко Анастасії Петрівни (вчитель вищої категорії). На базі цього ліцею нами було здійснено науково-дослідну справу.

Щодо міркувань і суджень А. Малишко, то вона запевняє, що реалізація ігрових методів навчання як засобу розвитку творчого мислення учнів початкових класів у освітньо-виховне середовище є доречним і багатонадійним. Впровадження ігрових технологій у процесі опанування навчальної інформації з різноманітних освітніх галузей навчальної програми початкової освіти забезпечує формування творчого потенціалу дітей. Педагог підкреслює, що центральними перевагами ігрових методів навчання як засобу розвитку творчого мислення є змога предметно та наочно продемонструвати різні світлини, речі, явища, матеріали тощо. Через те, що складники наочно-образного мислення мають належне місце для школярів відносно розвитку творчого потенціалу, то застосування ігрових методів у навчальний процес є вагомим і потрібним. У своїй діяльності вчитель використовує різні електронні ресурси задля подачі ігор на уроці, завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям ігровий простір більш розширений, має насичений формат, ілюстрований, показує елементи динамічної ілюстрації, навігації та анімації, ефективність засвоєння освітнього матеріалу і участі в таких іграх дітям набагато цікавіше та привабливіше. Тому генерування теоретичних уявлень за допомогою ігрових технологій у поєднанні з цифровими технологіями є дуже дієвим.

В основному на більшості своїх занять учитель використовує програму Microsoft Power Point, яка окреслена для формування і створення візуальних презентацій і являється універсальною групою наочності, може бути впроваджена на різних етапах уроку, будь-якого типу і форми проведення. Завдяки цій програмі ігрова діяльність відбувається більш прозорою та доречнішою.

Приведемо приклад ігрових методів роботи із реалізацією комп'ютеризації щодо розвитку творчого мислення учнів початкових класів із практики педагога А. Малишко.

Гра «Оберіть правильні осінні явища»

Завдання: учні поєднують групи світлин згідно сезонним явищам. Коли школярі остаточно обрали відповідь даного елемента, їм потрібно піднести курсор на відповідну ілюстрацію і натиснути лівою клявішою миші. Якщо дія виявилась правильною, певні явища почнуть обертатись і рухатись навкіл із виділенням звуку, а коли відповідь невірна – явище почне зникати. Для розвитку творчого мислення та уявлення слід школярам порекомендувати зробити опис величної краси осені, або скласти письмовий чи усний міні-твір з наведених малюнків.

Гра «Жива та нежива природа»

Завдання для дітей: визначити істотні та неістотні предмети, тим самим закріплюючи знання із частини мови «Іменник». Коли діти обирають правильний варіант, то відповідний предмет починає рухатись до поданої корзинки, якщо неправильний – то він зникає. Також можна дітям запропонувати інтегрувати дане завдання з природничими науками, і наполягти на доведенні дійсності цих явищ.

Гра «Шифрувальник»

Завдання: зробити виділення в найменуваннях предметів, відображені на малюнках (від 3 до 6 малюнків), перші звукосполучення і побудувати з них зашифроване слово. Наприклад: кіно, іриска, школа, кофе, ананас – «кішка»; папуга, ескалатор, ніс, апельсин, лимон – «пенал»; рука, овал, мак, алфавіт, шафа, корова, автобус – «ромашка».

Чарівний чайнворд

Завдання: дітям потрібно розгадати чарівний ланцюжок слів, які поєднанні одним з одним так, що кінець літери попереднього слова є початком наступного слова. Правильно надрукувавши слово – засвітиться екран відповідних клітинок зеленим, якщо неправильно – червоним. Ця гра розвиває творче та логічне

мислення, пізнавальний інтерес і уяву.

Отже, реалізація ігрових методів навчання через подачу ІКТ на уроках у початкових класах дає можливість розвивати творчу активність, творче та критичне мислення та здібності школярів. Також застосування ігор через ПК під час уроків в початковій школі формує професійні інформаційні компетентності вчителя.

2. Муравйова Світлана Вікторівна, учитель початкових класів вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист Нікопольської гімназії № 16 Нікопольської міської ради. Вона вважає, що впровадження ігрових технологій в початкових класах розкриває доступність до нестандартних осередків інформаційного поля, посилює результативність самостійної діяльності, відводить цілком новітні перспективи щодо розвитку творчого потенціалу школяра, дає змогу здійснювати непохитно інноваційні форми та методи учіння. Ігрові елементи в освітній діяльності значно впливають на психолого-емоційну сферу розвитку вихованця, забезпечують поліпшення творчого інтересу та активності до відповідної навчальної галузі та освіти в цілому.

Педагог у своїх міркуваннях підкреслює, що заняття із застосуванням ігрової діяльності є однією із центральних і вагомих результатів інноваційної праці в початкових класах. Ігрові методи навчання суттєво сприяють продуктивності в роботі. Це і добирання додаткових текстових і ілюстрованих матеріалів, створення диференційованих роздаткових карток з індивідуальними та творчими вправами, це можливість створювати ігри через ПК із залученням електронних медіаресурсів. Ці всі умови виконання дають змогу витратити мінімально часу і одержувати високі позитивні результати у освітньому процесі, у тому числі:

- використання ігрових методів навчання на заняттях посилює мотиваційну освітню діяльність, підвищує активність і творчість школярів;
- застосування ігор дає можливість реалізовувати навчально-виховний процесі на висотному професійно-методичному ступені;
- інформаційні технології у поєднанні з ігровою діяльністю сприяють

високій якості наочно-образному сприйняттю;

- надання високому рівні диференційного навчання;
- розширення можливості до вияву та розвитку творчого мислення вихованців.

С. Муравйова обґрунтовує і доводить, що найважливіше у педагогічній діяльності вчителя – це осмислення того, що до загальноосвітнього навчального закладу надходить нова епоха і покоління школярів, які проживають в оточенні динамічно-інформаційного та психолого-емоційного напруження в життєво-освітньому осередку. Ігрові методи навчання набувають універсальності та багатофункціональності у процесі розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку. Їх застосування виробляє в дитині бути зорієнтованим в інформаційно-комунікаційному та ігровому доквіллі, слугує розвитку творчого потенціалу. Ігрові методи навчання передбачають не мету, а засіб учіння. Ігри мусять відноситись тільки до тієї складової навчального простору, де вони дійсно є доречними у існуванні.

Приведемо приклад творчих ігор з застосуванням ПК для розвитку творчого мислення дітей початкових класів із практики вчителя С. Муравйової.

Творча гра «Відремонтуй слова разом із Фіксиками»

Завдання: дітям потрібно вписати відповідні букви в пропуски, щоб утворилось правильне та змістовне слово. Якщо діти помиляються, букви зникають, якщо відповідають правильно – слово за словом виділяється. Гра сприяє розширенню словникового запасу дітей, розвитку пам'яті, уваги, наочно-образному та творчому мисленню. Під кінець завдання, можна запропонувати

учням створити із певних слів лаконічні та гарні речення.

Гра «Ділимо на склади»

Завдання: за допомогою цеглинок LEGO показати чисельність складів у відповідних словах. Якщо діти обрали істину – цеглинка заворушиться навкруги, якщо хибна – цеглинка вилетить із поля екрану.

Серед багатьох різноманітних видів ігрових технологій, які корисні для пізнавального розвитку дитини є Веб-квест. Він представляє собою найефективніший діяльнісний підхід в сфері педагогіки, оскільки містить велику чисельність задач, вирішення яких вимагає активізації творчого й логічного мислення. Веб-квест – гра з природним сюжетом, головоломка, передбачає знаходження відповіді на різні проблемні питання, вона багата своїми інтелектуальними завданнями, сюжетом, ролями, ситуаціями, задіяна пошуково-дослідницька діяльність, у грі вирізняється маршрут дій, і вона не можлива без залучення Інтернет мережі. Щоб пройти по сюжету і дійти фінішу, необхідно виконувати поставлені інтерактивні вправи, які показані на карті [33]. Відмітимо, що гра є провідною діяльністю, це природна потреба для дитини вікової категорії 6-11 років. Долучаючись до гри, школяр вчиться будувати дії, моделювати, систематизувати, класифікувати, робити узагальнення, виводити конкретні і загальні поняття, розвивається вміння доводити справу до кінця, сприяє розвитку пошукова здібність (віднаходити потрібний матеріал), дитина вдається до пізнання змісту вправ [34].

Веб-квест – це модифіковані та вдосконалені звичайні квести, які були створені раніше. Вони відомі своєю міфологією, де стародавні персонажі проявляли гідні вчинки для здобуття позитивного результату та перемоги над

свою ціллю. Проте схожі ігри про пригоди вже давно використовуються в навчальних цілях. Метою квестів було подолати певні труднощі-станції та отримати перемогу у вигляді досягнутої мети протягом певного періоду часу. Однак в епоху соціальної інформації ця форма гри більше не може задовольнити потреби сучасних дітей покоління «Z». Тепер у нинішній час веб-квест займає модифіковану, інформатизовану і комунікаційну поверхню у ігровому просторі [33].

У комплексі веб-квесту є різноманітні завдання, фундаментом якого є комп'ютеризація, призначені для задоволення освітніх потреб кожного школяра. Здебільшого ці вправи виконуються тільки з супроводом Інтернету за попереднім листом посилення педагогом.

Беручи до уваги, що у будь-якій ігровій діяльності є сюжетні ролі, потрібно однозначно визначити та надати кожному учневі роль відповідного гравця. До прикладу, на уроках мовно-літературної освітньої галузі це може: мовознавець, казкар, фольклорист, літературознавець тощо [51].

За ступенем засвоєння школярами освітньої інформації з певної теми, яка вивчається та з ціллю застосування методу веб-квест загалом, і окремої її одиниці зосібна, відповідну Інтернет технологію можна класифікувати за наступними чотирма різновидами [44]:

1. Освітній – порядок застосованих вправ може сприяти опануванню нових концепцій.

2. Тренувальний – комплекс реалізованих вправ мають закріплювальну та контрольну операції, які забезпечують практичному впровадженні існуючих знань з теорії певного навчального матеріал з української мови та читання.

3. Розвивальний – всі споживані вправи мають місце до вияву й розвитку творчого мислення та практичних навичок, які притаманні для кожного учня індивідуально.

4. Змішаний – сукупність вправ Веб-квесту згуртовується в різних варіантах і функціональних співвідношеннях трьох вищевказаних типів.

Веб-квест може бути невід'ємним фундаментом в освітньому процесі

мовно-літературної галузі, і має особливе значення та є продуктивним способом у формуванні творчого мислення учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання завдяки наявності варіацій різних типів вправ, пов'язаних із певною технологією та її системним використанням.

Отже, застосування ігрових технологій навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі сприяє осмисленому та стійкому опануванню навчальної програми, у школярів посилюється віра у власні зусилля, стає доступним допитливість і жага до читання художньої літератури, активізується пізнавальний інтерес. Одним із важливих шляхів стимуляції до розвитку творчого мислення учнів є створення клімату довіри та позитиву, в якому педагог відмовиться від критики здібностей дітей, намагатиметься заохочувати школярів виявляти свої унікальні та оригінальні ідеї, а також показувати особистий приклад творчого розв'язання проблемних питань.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

2.1. Аналіз стану формування творчого мислення молодших школярів в освітньому процесі

Дослідна робота реалізовувалася на базі Нікопольської гімназії № 16 Нікопольської міської ради. В педагогічному експерименті брали участь діти молодшого шкільного віку, а саме, вихованці третіх класів – 3-Б і 3-В у загальній кількості 47 осіб. В подальшому 3-Б клас був експериментальним (22 дітей), а 3-В клас – контрольним (25 дітей).

Мета дослідної роботи передбачала в підготовці та впровадженні методики розвитку творчого мислення учнів початкових класів засобами ігрових методів навчання.

Педагогічний експеримент проходив за такими етапами роботи:

I етап – констатувальний. Цей етап передбачав визначення рівня розвитку творчого мислення у вихованців в експериментальному і контрольному класах.

II етап – формувальний. На цьому етапі запроваджувалися ігрові вправи, які були направлені на розвиток творчого мислення.

III етап – контрольний. Цей етап передбачав здійснення повторної діагностики рівня розвитку творчого мислення дітей початкової школи експериментального і контрольного класів.

Діагностикою були охоплені вихованці третіх класів у загальній кількості 47 осіб. Педагогічний експеримент проводився за допомогою таких методик:

1. Методика «Творче мислення школяра».
2. Тест словесної творчості (П. Торренс).

3. Аналіз Типових програм та підручників.

Проаналізуємо результати діагностики.

1. Методика «Творче мислення школяра».

Мета: окреслити своєрідність розвитку творчого мислення школярів.

Опитувальник за методикою «Творче мислення школяра» [32] розміщено у додатку А.

За результатами діагностики 9,09% школярів експериментального класу мають високий ступінь розвитку творчого мислення, а в контрольному класі виявлено 12,00% школярів з високим ступенем. Середній ступінь розвитку творчого мислення виявлено у 36,36% школярів експериментального класу та 36,00% вихованців контрольного класу. З низьким ступенем розвитку творчого мислення виявлено 54,54% школярів експериментального класу та 52,00% вихованців контрольного класу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Результати проведеної діагностичної роботи дітей молодшого шкільного віку з експериментальних і контрольних класів за допомогою методики «Творче мислення школяра»

№ п/п	Ступінь нахилу до творчого мислення	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		Кількість школярів	% школярів	Кількість школярів	% школярів
1.	Високий ступінь	2	9,09%	3	12,00%
2.	Середній ступінь	8	36,36%	9	36,00%
3.	Низький ступінь	12	54,54%	13	52,00%

2. Тест словесної творчості (П. Торренс).

Вимоги тесту. Тестування виконується у ігровому та творчому кліматі. Тест призначений для діагностики творчого мислення молодших школярів.

Словесний «радіатор» включає 7 субтестів (додаток Б).

Для того, щоб одержати узагальнений критерій «Словесна творчість» слід відобразити підсумки Т-балів і поділити загальну чисельність на три (табл. 2.2).

Роз'яснення результатів

Т-бали	Ознака
>70	Значно високо (вдало)
66-70	Вище норми
61-65	Трохи вище норми
40-60	Норма
35-39	Трохи нижче норми
30-34	Нижче норми
<30	Незадовільно

За результатами тесту, можемо стверджувати, що в експериментальному класі виявлено 18,18% вихованців, які мають високий ступінь розвитку словесної творчості, а в контрольному класі – 12,00% школярів. Середній ступінь розвитку словесної творчості виявлено у 13,64% школярів в експериментальному класі та 20,00% учнів в контрольному класі. Низький рівень розвитку словесної творчості отримали 68,18% вихованців в експериментальному класі та 68,00% школярів в контрольному класі (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати діагностичної роботи вихованців експериментального та контрольного класів за методикою «Тест словесної творчості (П. Торренс)»

№ п/п	Ступінь словесної творчості	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		Кількість школярів	% школярів	Кількість школярів	% школярів
1.	Значно високо (вдало)	-	-	-	-
2.	Вище норми	-	-	-	-
3.	Трохи вище норми	-	-	-	-
4.	Норма	4	18,18%	3	12,00%
5.	Трохи нижче норми	3	13,64%	5	20,00%
6.	Нижче норми	15	68,18%	17	68,00%
7.	Незадовільно	-	-	-	-

Таким чином, можемо зробити узагальнення загальної кількості результатів експериментального та контрольного класів, які одержали після

застосування поданих методик (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Початковий рівень розвитку творчого мислення вихованців
експериментального та контрольного класів

№ п/п	Ступінь розвитку творчого мислення школярів	Експериментальний клас	Контрольний клас
1.	Високий	13,63%	12,00%
2.	Середній	25,00%	28,00%
3.	Низький	61,36%	60,00%

Представимо результативність діагностики початкового рівня розвитку творчого мислення школярів експериментального та контрольного класів на діаграмі (рис. 2.1).

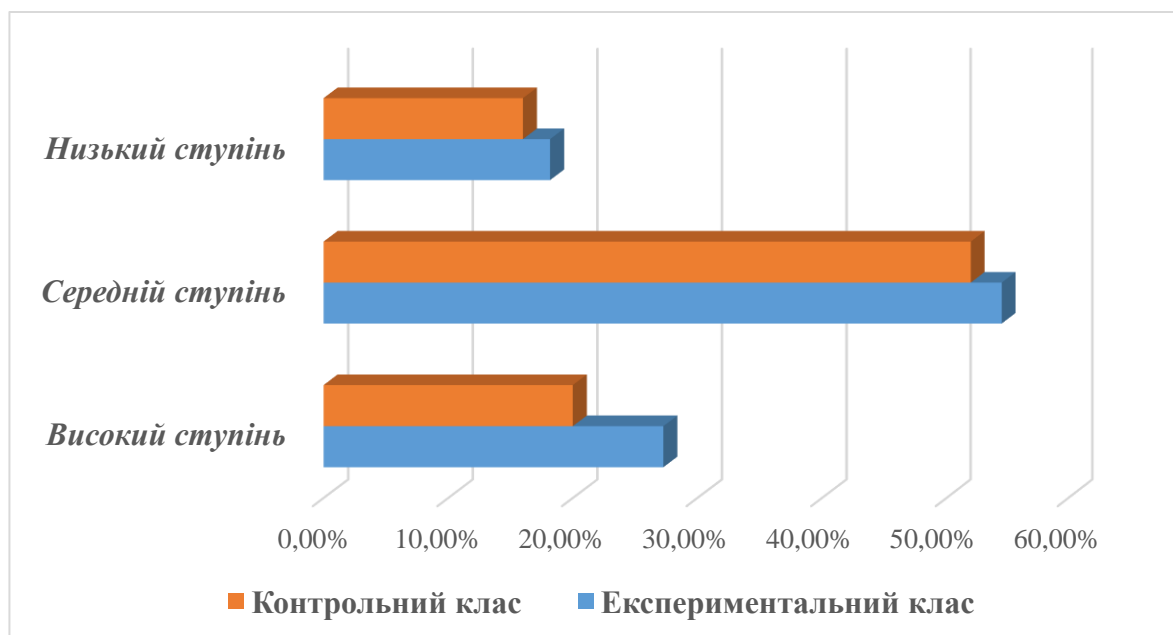

Рисунок 2.1. Початковий рівень розвитку творчого мислення експериментального та контрольного класів

З метою з'ясування сучасного стану застосування ігрових методів навчання як засобу розвитку творчого мислення, нами було зроблено аналіз Державного стандарту початкової освіти, Типової освітньої програми для 3 класу, розробленої під керівництвом О. Савченко, навчальних підручників з української мови та літературного читання для учнів третіх класів.

Державний стандарт початкової освіти – є важливим документом, який

визначає основні засади й підходи до навчання в початковій школі, а також вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти, загальний обсяг навчального навантаження, принципи організації освітнього процесу, виділяє основні змістові лінії та очікувані результати навчання за освітніми галузями. У Державному стандарті початкової освіти визначено 9 навчальних галузей, серед яких є мовно-літературна освітня галузь. Вимоги до викладання відповідної освітньої галузі охоплюють вербальну взаємодію школярів з оточуючим світом, стисле та змістовне викладення своїх аргументів і ідей; сприймання і застосування набутих відомостей для здобуття різноманітних існуючих напрямків; критичне оцінювання інформації в текстах різних видів; проведення дослідження мовленнєвої діяльності як особистісної, так і своїх однокласників; моніторинг мовних явищ та здійснення його аналізу. Задовольнити ці вимоги важко, первинно не зосередившись на формуванні творчого мислення [25].

У початковій школі неодмінно слід здійснювати роботу над розвитком творчого мислення на всіх етапах уроку мовно-літературної освітньої галузі, саме для цих навчальних предметів необхідно виділяти більше уваги, адже саме у них є велика кількість проблемних питань, які слугують розвитку вищеописаного пізнавального процесу.

Державний стандарт початкової освіти виділяє фундаментальне місце здійсненню освітнього процесу на основі забезпечення радості пізнання дитини через дослідницьке, проєктне, ігрове навчання, врахування цінностей дитинства та визнання творчих талантів школяра.

На нашу думку, більш сприяє розвитку творчого мислення у навчально-виховному процесі Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко. Програма побудована із врахуванням принципів: дитиноцентризму та природовідповідності; науковості, доступності і практичної спрямованості змісту; можливостей реалізації змісту освіти через предмети або інтегровані курси; творчого використання вчителем програми залежно від умов навчання; адаптації до індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних

можливостей, потреб та інтересів дітей [58].

Мовно-літературна освітня галузь у Типовій освітній програмі для учнів третіх класів (розроблена під керівництвом О. Савченко) включає в собі такі змістові лінії, як: «Взаємодіємо усно», «Взаємодіємо письмово», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо мовні явища», які передбачають формування в школярів умінь сприймати, аналізувати, пояснювати та робити оцінку вербальної інформації та застосовувати її у різноманітних проблемних ситуаціях. Також ці змістові лінії направлені на розвиток умінь взаємодіяти з оточуючим світом, освоєння мовленнєвих компетенцій через ігрові методи навчання як засобу розвитку творчого потенціалу і творчих думок. Саме через ігрові технології підвищується ступінь активності та пізнавальної діяльності школярів, відбувається активізація досвіду співпраці в групах, парах, – це безпосередньо сприяє розвитку творчого мислення на уроках української мови та літератури.

Аналіз підручників української мови та читання для школярів третього класу, дозволяє констатувати, що в більшості підручників виділені типові стандартизовані творчі завдання («Придумай продовження розповіді», «Створи малюнок про літній відпочинок» тощо), але вправ, які розвивають творче мислення шляхом використання ігрових методів навчання, на нашу думку, недостатньо.

У деяких підручниках таких авторів, як М. Вашуленко, Л. Варзацька, К. Пономарьова (перша та друга частини) наявні вправи, які вимагають застосування ігрових методів навчання. Але в них більше вправ, спрямованих на заохочення вихованців до дискусії, роботи з ілюстраціями та драматизацією.

Таким чином, вихованці молодшого шкільного віку здебільшого мають середні та низькі ступені розвитку творчого мислення; вчителі початкових класів не в повній мірі акцентують увагу на розвиток творчого мислення дітей, вони незначно проінформовані у роботі з методами, прийомами, засобами та формами щодо розвитку даного процесу; результати констатувального етапу дослідження дали змогу зробити оцінку загальному ступеню сформованості творчого мислення школярів, який потребує розвитку.

2.2. Педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання

Для нинішнього соціуму значущим є всебічний та гармонійний розвиток особистостей, які мають творче і критичне мислення. Вагоме завдання, яке стоїть перед вчителями початкових класів – уміння організовувати освітнє середовище так, щоб забезпечити не тільки всебічний розвиток вихованців молодшого шкільного віку, а також допомогти учню розпізнати власну унікальність, свої здібності, та сприяти розвитку в дітей творчості.

В Концепції «Нової української школи» зазначено, що важливо в школярів розвивати вміння усвідомлено читати, усно та письмово виражати свої міркування, логічно аргументувати свої вчинки, творчо та критично думати [53].

Згідно з результатами констатувального етапу дослідження перед нами виникає необхідність здійснення формувальної частини експерименту, яка буде спрямована на розвиток і формування творчого мислення учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі засобами ігрових методів навчання. Формувальний етап експерименту проведений протягом 2022-2023 навчального року на базі Нікопольської гімназії № 16 у 3-Б класі.

Готуючись до будь-якої форми організації освітньої діяльності, чи то урок чи виховний захід, кожен педагог, безумовно, мусить розвивати і застосувати свій творчий потенціал, але комплекс використаних операцій вчителем не повинен суперечити основним вимогам, які офіційно затверджені в навчальних нормативно-правових документах МОН України.

Тому перед вчителем початкової школи постає задача у підготовці та розробленні відповідних завдань задля розвитку творчого потенціалу та творчого мислення вихованця молодшої ланки з впровадженням ігрових методів навчання.

На нашу думку, щоб досягти головної мети – розвитку та формування творчого потенціалу молодшого школяра, необхідно дотримуватись деяких

педагогічних умов:

1. Створити в учнівському колективі максимально сприятливий психолого-емоційний клімат довіри та шанування.

2. Використовувати в педагогічному спілкуванні демократичний стиль, побудований на партнерстві.

3. Систематично застосовувати вправи для розвитку творчого мислення.

Застосовуючи ігрові вправи створюється сприятливий психолого-емоційний клімат довір'я та поваги, використовується демократичний стиль спілкування із здобувачами освіти, засновані на партнерстві та захопленні спільною творчістю. Педагоги співпрацюють з учнями та разом вчаться і самовдосконалюються. Освітнє середовище будується за принципом «Навчаючись граюсь, граючись навчаюсь». Вважаємо, що такі ігрові методи навчання мають забезпечити розвиток і вдосконалення наявного ступеня творчого мислення учнів початкової школи.

Підбираючи необхідні методи та прийоми розвитку творчого мислення школярів слід брати до уваги вікові та психологічні особливості, характерність пізнавальних, вольових і емоційних сфер розвитку вихованців відповідного віку. Значну увагу необхідно підкреслювати на такі аспекти:

1. Стимулювати мисленнєву діяльність. Учні слід надати допомогу у зрозумілості побаченого, почутого, пережитого, знайти взаємозв'язок і відношення між явищами та предметами, і таким чином, створити основу для розвитку творчого мислення.

2. Розвивати запити у творчому мисленні. Слід використовувати характерну школярам цієї вікової категорії допитливість.

3. Підтримувати позитивний емоційний баланс. Діти початкової школи, як правило, цінують думки дорослих людей, отримують задоволення від власного та чужого успіху. Тому, завдання вчителя – сприяти одержанню почуття натхнення та насолоди від особистісних здобутків, результатів і висновків.

4. Виховувати моральні якості особистості. У процесі навчання вагоме значення мають такі якості: незалежність від вибору, працьовитість,

цілепокладання, самовпевненість у власних силах, можливість до ризиків. Через те, ігрові методи навчання являються одними із продуктивних засобів виховання вольових якостей особистості.

5. Різні види діяльності повинні мати частини творчого мислення. Слід постійно стимулювати та мотивувати, впроваджувати «двигун», який буде підвищувати та посилювати процес розвитку творчого мислення.

Для того, щоб ігрова діяльність на уроках була ефективною і досягала бажаних результатів необхідно:

1. Визначати ступінь готовності школярів до гри.
2. Забезпечити школярів потрібними дидактичними засобами.
3. Чітко встановлювати завдання ігри.
4. Гру, яка має рівні складнощів необхідно здійснювати послідовно, доки школярі не опанують окремі дії.
5. Дії школярів необхідно контролювати, вміти вчасно коригувати, скеровувати та робити оцінку діяльності.
6. Не допускати дискримінації та утиску. Освітній процес у шкільному середовищі відбувається за навчальним плануванням, в якому ґрунтовно описується і аналізується зміст навчання.

Розвитку творчого мислення сприятиме створення ситуації успіху, щоб кожен школяр мав змогу відчути радість від своїх досягнень, усвідомити свої таланти.

Представимо прийоми для створення «ситуації успіху»:

1. «Радості учнівського колективу» – емоційна реакція присутніх на успіхи школяра в класі, виявлення будь-яких (навіть незначних) позитивних результатів діяльності, виховання в дитини впевненості в своїх силах.
2. «Горизонт» – перші досягнення школяра відразу підхоплює вчитель, пропонуючи повторення завдань на складнішому ступені, ніби «розсуваючи» горизонт.
3. «Нарахування авансу» – під час індивідуальної роботи педагог розв'язує з учнем вправи, відводячи пояснення кожному розділу, акцентуючи увагу на

дитячі труднощі, пізніше дає всьому класу схожу вправу, яку учень виконує самостійно, і при цьому у дитини проявляється успіх до виконання.

У процесі створення «ситуації успіху» у навчальному просторі школярі досягають нових компетентностей, поглиблюють свої навички взаємодії з вчителем, а з іншої сторони – під час активного пізнавального процесу учіння у дітей розвиваються навчальні перспективи, завдяки яким вони можуть приймати самостійну і творчу позицію.

Під час формувального етапу експерименту ми застосовували такі види ігрових вправ: навчально-виховні, тренувальні, систематизовані, розвиваючі, пізнавальні, узагальнені, репродуктивні, дійові, креативні, творчі. Під час уроків широко використовували види роботи: вікторини; кросворди, чайнворди; «Радісний шанс», «Брейг-ринг», «Легкий ланцюг», «Простір дива», «LG – Еврика!», «Один із найрозумніших»; ігрові методи навчання, які сприяють розвитку уваги, спостережливості, пам'яті, творчому і логічному мисленню, зв'язному мовленню школярів, в також розв'язують проблемні освітні задачі – «Між буквами», «Коригування помилок», «Хто кого?», «Правильно-неправильно», «Істина-хиба», «Що пропустили?»; ігри на творчість і креативність – «Вияв асоціацій», «Спільне-відмінне», «Встанови відповідність», «Заверши дію», «Задом наперед», «Що відбудеться, коли ...», «Послідовність дій», «Викини зайвий предмет», «Чому так трапилося?», «Зроби похвальний відгук» [24].

Під час навчальних занять учням доречно впроваджувати елементи нестандартності, будувати проблемні ситуації, в яких мультиплікаційні чи казкові персонажі будуть допомагати знаходити шляхи вирішення певних задач, будуть здійснювати подорож до Країни Мовознавства чи Мудрості тощо. Школярі у процесі постановки проблемних завдань повинні самостійно знаходити рішення, використовуючи елементи творчості та креативності. До прикладу, гра «Танграм» представлена різними геометричними фігурами, з яких учень може побудувати певні форми та дати опис кожній із них. У цій грі розвивається творче та логічне мислення, уява, фантазія, відбувається розвиток

загальної та дрібної моторики рук [24]. Також до уваги можна взяти одну із актуальних і оригінальних ігор, яка запропонована науковцем Дж. Гілфордом: віднайти максимально велику кількість (відповідно віковим категоріям дітей) унікальних застосунків добре відомим і знайомим предметам і явищам (пенал, книга, олівець тощо) [68].

Можна на уроках української мови та літератури інтегрувати ігрові методи навчання із стратегіями критичного мислення в поєднанні. Так, доцільно поєднувати ігри зі стратегіями: «Асоціативний куш», «Сенкан», «Кубування», «Кероване читання з передбачуваними результатами», «Семантична карта», «Обопільне навчання» тощо. Також не залишаються без уваги ігри-вправи із шести цеглинок LEGO, які можна застосовувати для розучування віршів, творчих переказів, відгадування загадок тощо. До прикладу, вивчення частин мови: кожна цеглинка має свою назву (іменник, числівник, знаменник тощо), доречно дітям давати речення і школярі вибудовують вежу використовуючи частини мови – цеглинки. Технологія LEGO сприяє кращій організації практичної діяльності в ігровому форматі, і навчальний матеріал у дітей засвоюється у великому розмірі [23].

Використання моделей критичного мислення у навчально-виховному процесі, безпосередньо, під час навчання за дистанційними освітніми технологіями на сьогодні вважається важливим педагогічним напрямком, головним елементом якого є: пошук чітких тверджень, причин, аргументування, постановок проблеми; застосування різних джерел інформації тощо. В онлайн-форматі можна застосовувати такі прийоми критичного мислення, як «Відкритий мікрофон», «Мозковий штурм», «Гронування», які дають можливість налаштувати молодших школярів до інтеракції з оточуючим світом, брати участь у дискусіях з певної теми [23]. Результати формувального етапу експерименту доводять, що доцільними для утворення хмари слів, проведення опитувальника онлайн є застосування платформи Mentimeter, Pollev, Wordart [23].

Так, наприклад, вивчаючи українські традиції, педагог може пропонувати учням дібрати ключові слова або асоціації до слова «вишиванка» і виконати це

за допомогою платформи Wordart. Застосування «Хмар слів» сприяє розвитку пошукових здібностей, активізації словникового запасу, творчості, яка виявляється в учнів під час оформлення своєї розробки (рис. 2.1).

Рисунок 2.2. Зразок «Хмари слів»

Завдяки застосуванню медіаплатформ для створення презентацій (AhaSlides, PowToon, Moovly) можна дітям запропонувати взяти участь у розв'язку стратегії «Кошик ідей» (рис. 2.3). Наприклад, під час вивчення теми «Дієслово», учні повинні «зібрати у кошик» все, що знають про дієслово і продемонструвати через екран, або через фото у Viber чи Telegram-спільноті [23].

Рисунок 2.3. Зразок використання прийому «Кошик ідей»

На уроках літературного читання «Семантична карта» сприятиме кращому розумінню прочитаного, розвитку вміння виділяють головне та другорядне,

описувати та аргументувати певні події із прочитаного [23].

На позакласному читанні, вчитель дає можливість дітям молодшого шкільного віку самостійно брати ініціативу до вибору літературного твору задля удосконалення та аналізу, тим самим викликає бажання та заохочення до можливості робити вибір.

До прикладу, опрацьовуючи твір «Дружок і Образа» (автор Н. Деменкова, 2 клас), під час демонстрації екрану вчитель заготовлює шаблон схеми роботи, і завдання школярів – самостійно та аргументовано висловити свої думки до почутого й прочитаного (рис. 2.4).

Рисунок 2.4. Зразок використання прийому «Семантична карта»

Протягом педагогічного експерименту ми застосовували і «універсальні» ігри, які можна наповнювати різноманітним освітнім змістом.

1. Гра «Ланцюг».

Сутність ігри передбачає в тому, що учаснику пропонується дати назву предмета або явища, що розпочинається з тієї ж літери, якою завершується назва предмета (до прикладу, частини мови), виголошений попереднім учасником гри. Як підсумок, учасники ігрової діяльності мусять здійснювати послідовність дій згідно правилам. Цю гру можна застосовувати на різних етапах уроку: актуалізація знань, первинне усвідомлення, узагальнення вивченого, на етапі мотивації і рефлексії.

2. Гра «Істина-хиба».

Завдання: вчитель говорить твердження, якщо воно виявляється правильним – учні підіймають зелену марку / картку (якщо дистанційно – ставлять зелену реакцію смайлика), якщо неправильно – підіймають червону картку (показують червону реакцію смайлика).

3. Гра «Ступи – скажи».

Завдання: продовжити і зробити перерахунок понять з відповідної теми.

4. Гра «Хто / що зайве?»

На інтерактивній дошці прикріплені назви предметів, явищ, дітям необхідно обрати зайве і закреслити.

5. Гра «Що задумали?»

У відповідні пусті клітинки схованого слова школярі підбирають пропущені літери і надають відгадку задуманого слова.

6. Гра «Віднайди»

У розповіді, оповіданні чи казці віднайти різні частини мови, синоніми, антоніми, пароніми тощо.

7. Гра «Засели в будиночки – іменники».

Ця гра проводиться для вивчення чи закріплення знань з частини мови – іменники. Для цієї гри потрібні два будинки з написами «Хто» і «Що». Діти повинні розподілити предмети за відповідними категоріями, щоб все співпадало правильно.

8. Гра «Новорічна ялинка».

Завдання: побудувати слова за певною категорією: меблі, їжа, професії. Діти обирають відповідні слова і прикріплюють до іграшок на ялинці. Також можна використати і на дистанційному навчанні, використовуючи різноманітні додатки і інтерактивні медіа дошки.

9. Гра «Аукціон слів».

Завдання: із поданих літер створити нові слова (тріумфатор – у кого вийде довге слово).

У процесі застосування ігрових методів навчання у професійній діяльності слід акцентувати увагу на тому, що одні й ті ж самі ігри не варто застосовувати

у освітньому процесі, адже, може знизитися зацікавленість.

Для активізації ступеня розвитку творчого мислення учнів початкових класів нами була виконана система ігрових вправ для застосування на уроках мовно-літературної освітньої галузі: ігри на творчість, творчі вправи, проблемно-пошукові завдання, асоціативні слова, кросворди, ребуси, головоломки, анаграми тощо (додаток В).

Таким чином, застосування ігрових методів навчання в початкових класах є викликом сьогодення. Одним із важливих завдань педагогів є виховання і розвиток в учнів творчості, креативності, оригінальності, винахідливості, збереження пізнавальної діяльності школярів, створення позитивних навчальних умов для всебічно гармонійного включення дітей у навчально-виховний процес. Саме впровадження ігрових методів навчання в освітньому процесі НУШ забезпечує розвиток творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку.

2.3. Результати дослідно-експериментального дослідження

На заключному етапі експерименту ми здійснили контрольний зріз, який мав на меті проведення повторної діагностичної роботи школярів в контрольному та експериментальному класах. Мета контрольного етапу експерименту передбачала визначення рівня розвитку творчого мислення вихованців молодшого шкільного віку після здійснення формувальної частини експерименту.

У процесі повторної дослідної роботи ми застосовували такий діагностичний інструментарій:

1. Методика «Творче мислення школяра».
2. Тест словесної творчості (П. Торренс).
3. Аналіз Типових програм та підручників.

Підсумкові результати, які одержані під час здійснення контрольного зрізу, нами були відображені в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5.

Узагальнені результати контрольного зрізу

№ п/п	Ступінь розвитку творчого мислення у вихованців початкової школи	Експериментальний клас		Контрольний клас	
		Кількість школярів	% школярів	Кількість школярів	% школярів
1.	Високий ступінь	6	27,27%	5	20,00%
2.	Середній ступінь	12	54,54%	13	52,00%
3.	Низький ступінь	4	18,18%	7	28,00%

Таким чином, аналіз результатів контрольного етапу експерименту висвітлив, що запроваджені педагогічні умови були ефективними. Так, високий ступінь розвитку творчого мислення мали в експериментальному класі 27,27% дітей, у контрольному – 20,00% школярів; середній ступінь – в експериментальному класі – 54,54%, а в контрольному класі показник – 52,00% вихованців; низький ступінь – в експериментальному – 18,18%, у контрольному – 28,00% дітей.

Зобразимо результати на діаграмі та узагальнюючій таблиці (рис. 2.5; табл. 2.6).

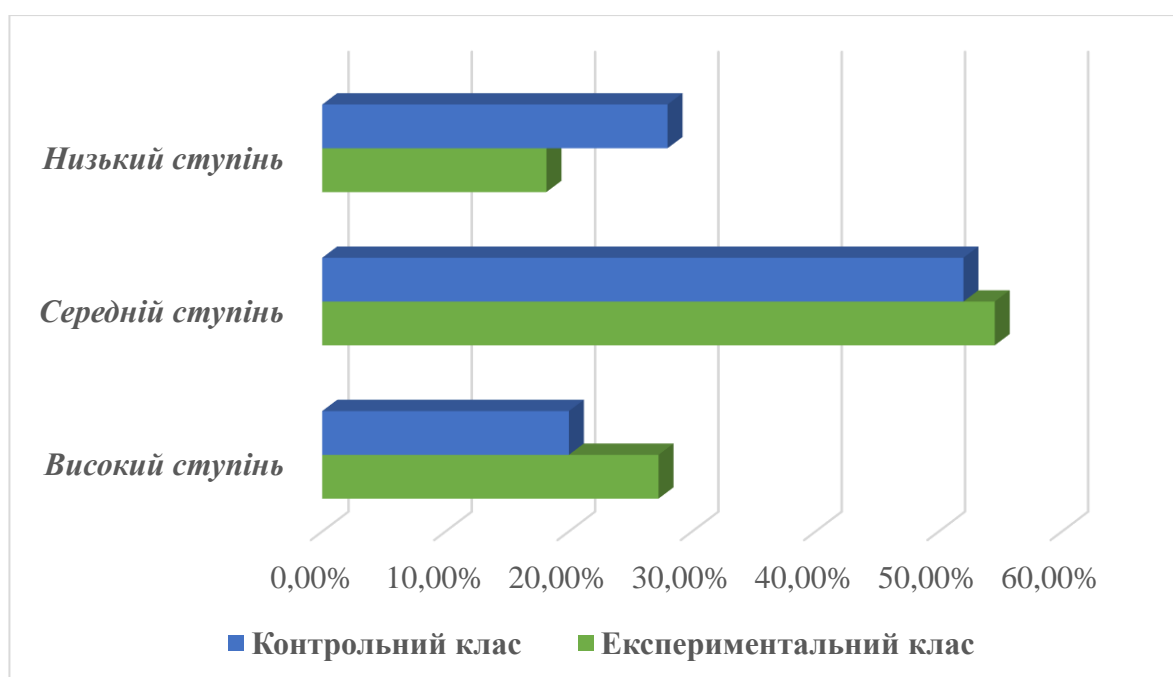

Рисунок 2.5. Узагальнені результати експерименту

Таблиця 2.6.

Порівняння ступенів сформованості творчого мислення у вихованців початкової школи експериментального і контрольного класів

№ п/п	Ступінь розвитку творчого мислення у вихованців початкової школи	Констатувальний етап		Контрольний зріз	
		ЕК	КК	ЕК	КК
1.	Високий ступінь	13,63%	12,00%	27,27%	20,00%
2.	Середній ступінь	25,00%	28,00%	54,54%	52,00%
3.	Низький ступінь	61,36%	60,00%	18,18%	28,00%

Таким чином, у більшості школярів в експериментальному класі, які мали на початку нашого експерименту (за всіма методиками) низькі показники, по завершенні дослідження дійшли на середній ступінь розвитку. Відповідно, школярі, які мали середні показники підвищилися до високого ступеня. У вихованців в контрольному класі суттєвих змін в розвитку творчого мислення не відбулося.

За результатами дослідження можна сказати, що протягом формувального етапу експерименту ми змогли розвивати творче мислення школярів та посилювали пізнавальну активність. Запропоновані умови розвитку творчого мислення школярів початкових класів засобами ігрових методів навчання надає можливості для розвитку основних компонентів творчого мислення, уміння порівнювати та знаходити аналогії, сприяє здатності до самоосвіти, покращує комунікацію з оточуючим світом.

Отже, здійснений педагогічний експеримент складався з трьох етапів: констатувальний етап (визначення ступеня розвитку творчого мислення школярів початкових класів); формувальний етап (реалізація педагогічних умов розвитку творчого мислення вихованців молодшого шкільного віку засобами ігрових методів навчання); контрольний етап (діагностика ефективності реалізації педагогічних умов розвитку творчого мислення школярів засобами ігрових технологій). Впровадження ігрових методів навчання відображають

позитивний вплив на розвиток творчого мислення вихованців: підвищується ступінь активної діяльності (школярі стають більш ініціативнішими та прискорено долучаються до навчання, знаходять правильні розв'язки проблемних ситуацій), творчості та креативності (дає можливість дітям нетрадиційно ставитись та припускати гіпотези / висновки згідно поставленої ситуації). Практична частина роботи показує, що використання ігрових технологій на уроці може сприяти підвищенню ефективності засвоєння учнями освітньої інформації. На уроках української мови та читання ігрова діяльність сприяє поліпшенню творчого мислення і зв'язного мовлення вихованців, розширює і посилює словниковий запас. Саме тому ігрові методи навчання являються ефективними засобами розвитку творчого мислення у учнів початкових класів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу та вивчення науково-педагогічної літератури й за результатами здійснення емпіричного дослідження нами висунуті такі висновки:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє встановити, що проблемне питання творчого мислення являється одним із центральних і дискусійних у науково-дослідних роботах. Українські та зарубіжні науковці вивчали та опрацьовували різноманітні напрямки проблеми розвитку творчого мислення: їх природну відповідність, елементи, параметри та показники розвитку, методи та педагогічні технології формування. Поняття «творче мислення» інтерпретується, як когнітивний процес, взаємопов'язаний з відкриттям і формуванням абсолютно новітніх суб'єктивних знань, генеруванням особистісних унікальних ідей, спрямованих на розв'язок відповідних завдань.

2. Ми визначили, що ігрові методи навчання є ефективним засобом розвитку творчого мислення у дітей початкових класів, вони сприяють активізації освітнього процесу в початковій ланці, задовольняють розвиток творчого мислення і формування творчого потенціалу школярів, посилюють захопленість до учіння, продукують у вихованців компетенції оперування і керування інформаційним матеріалом, вміння ухвалювати рішення, реалізовувати набутий досвіт у практичній діяльності.

3. Виявлено та встановлено, що ігрові методи навчання виявляють позитивний вплив на всі основні елементи навчального процесу: мету, змістовність, методи, прийоми та форми організації освітнього простору, які дають можливість вирішувати задачі для розвитку творчого мислення у вихованців молодшого шкільного віку, їх творчої та креативної діяльності загалом. Впровадження в освітнє середовище ігрових технологій посилює результативність самостійності в учасників навчального процесу, приділяє максимально новітні переваги для розвитку творчого мислення в дітей, дає змогу

втілювати інноваційні методи та форми пізнавальної діяльності.

4. Дослідженням висвітлено, що планомірне та систематичне застосування ігрових методів навчання на уроках мовно-літературної освітньої галузі слугує розвитку творчого мислення, фантазії, творчого уявлення про навколишній світ, продукує бажання та вміння безперервно вчити та покращувати свою українську мову та мовленнєву культуру, техніку читання, логічні операції.

5. Крім того, помічено, що позитивні емоції, почуття цікавості, здивування відіграють вагомe місце у мотивації до навчання. Для ефективного розвитку творчого мислення школярів початкової школи сприяють такі психолого-педагогічні умови: спілкування вчителя у демократичному стилі; організація здорової психологічно-емоційної сприятливої атмосфери в шкільному класі; позитивне оцінювання творчих нахилів школярів; покращення матеріально-технічної бази для організації освітнього середовища.

6. Під час розроблення та реалізації експериментальної програми розвитку творчого мислення у вихованців початкових класів засобами ігрових методів навчання, ми впевнилися, що максимально продуктивними для формування творчої особистості є творчі вправи та ігри, проблемно-пошукові завдання, асоціативні слова, кросворди, ребуси, головоломки, анаграми, веб-квести.

7. Розгляд результатів контрольного етапу експерименту висвітлив, що продуктивність рекомендованих педагогічних умов розвитку творчого мислення вихованців початкової школи експериментального класу, мають позитивні зміни: ігрові методи навчання являються ефективними та продуктивними засобами розвитку творчого мислення школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батраченко О. В. Використання ігрових технологій в освітньому процесі як засіб соціалізації особистості дитини (нетрадиційне засідання педагогічної ради у форматі тренінгу). *Завуч. Усе для роботи (Осн)*. Київ. 2018. № 11 / 12. С. 42-50.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Бібік Н. М. Нова українська школа : poradnik для вчителя. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
4. Бондаренко Г. В. Формування творчої особистості школяра. З педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського. *Початкова школа*. 2013. № 38-39. С. 17-24.
5. Будій Н. Д. Психолого-педагогічна підтримка креативності учнів на уроках української мови у ході виконання творчих завдань. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 1. С. 46-49.
6. Варій М. Й. Загальна психологія : підр. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
7. Васильєва О. В. Комунікативний підхід на уроках літературного читання в початковій школі. *Педагогічний альманах : збірник наукових праць*. Херсон. 2015. № 25. С. 69-74.
8. Винославська О. В. Психологія : навчальний посібник. Київ : ІНКOS, 2005. 372 с.
9. Виховуємо у праці : методичний посібник / за заг. ред. : Л. А. Гуцан, О. Л. Морін, З. В. Охріменко. Київ : Інститут проблем виховання, 2019. 92 с.
10. Войтенко С. І., Декунова З. В., Лавська А. М., Ягупа І. Д. Нова українська школа : навчання через гру. LEGO-технологія в освітньому процесі : метод. посіб. Суми : НВВ КЗ СОППО, 2019. 112 с.
11. Володивська Ж. О. Творчі здібності та їхній розвиток : заняття з

елементами тренінгу. *Психолог*. 2011. № 8. С. 20-23.

12. Волосюк М. А. Інтерактивні форми роботи навчання. *Управління школою*. 2005. № 16-18. С. 70-79.

13. Вонсул Я. Є. Використання інтерактивних ігрових технологій на уроках. *Початкова школа*. 2011. № 12. С. 32-34

14. Воронюк І. В. Психологічна система інтегральних інтонаційних сигналів у структурі педагогічного впливу як складова проблема креативності взаємодії вчителя з учнями. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. № 6. С. 27-34.

15. Гедвілло О. І., Жорова О. З. Розвиток творчого мислення учнів як умова успішного процесу навчання. *Педагогічні науки*. 2003. Вип. 33. С. 89-91.

16. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : довідник. Київ : «Либідь», 1997. 366 с.

17. Гончарюк Н. Л. Розвиток творчих здібностей на уроках української мови та літератури. *Українська мова і література*. 2012. № 6. С. 4-8.

18. Горлова А. В. Інструменти розвитку творчого потенціалу дитини. *Початкова школа*. Херсон, 2014. № 3. С. 10-11.

19. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості : монографія. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. 188 с.

20. Данилова Л. І., Кірик М. Ю., Маргітич К. Є. Нова українська школа : організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навчально-методичний посібник. Львів : Світ, 2019. 136 с.

21. Данько Н. П. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2013. № 4. С. 1-2.

22. Данько Н. П. Умови творчого розвитку молодших школярів. *Педагогічні та історичні науки*. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 102. С. 62-69.

23. Денисова К. В. Використання технології розвитку критичного мислення в початковій школі в умовах дистанційного навчання. *Актуальні проблеми педагогічної освіти : новації, досвід та перспективи* : збірник тез

доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 20 квіт. 2023 р.) / за заг. ред. Л. О. Сущенко. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 63-65.

24. Денисова К. В. Розвиток творчого мислення в освітньому процесі початкової школи. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 квіт. 2022 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2022. С. 19-22.

25. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення 22.06.2023).

26. Дрогобич Н. О. Мовна культура як складова педагогічної культури вчителя початкових класів. *Педагогічна газета*. 2017. № 5. С. 452-457. URL : http://ddpu.drohobych.net/native_word/wpcontent/uploads/2016/04/2012-61.pdf (дата звернення 05.06.2023).

27. Євтух М. Б. Педагогічна психологія : підручник. Київ : Кондор, 2015. 420 с.

28. Замирайло П. О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у сучасному освітньому просторі. *Молода наука-2022* : збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених. (м. Запоріжжя, 18-22 квіт. 2022 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2021. Т 2. С. 137-139.

29. Заярна Л. І. Активізація діяльності молодших школярів у процесі оволодіння знаннями через гру. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 2. С. 221-228.

30. Інтерактивні методи навчання на уроках української мови. URL : <https://naurok.com.ua/interaktivni-tehnologi-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-32189.html> (дата звернення 02.06.2023).

31. Іонов І. А. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД) : навчальний посібник. Харків : Наука, 2017. 143 с.

32. Киштимова І. М. Креативність : зміст, розвиток, діагностика : науковий посібник. Київ : Арком, 2002. 529 с.

33. Кірик М. Д., Данилова Л. В. Нова українська школа : організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2019. 136 с.
34. Книга О. Ю. Веб-квест як різновид сучасної дидактичної гри. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2017. № 19-21. С. 57-61.
35. Ковальова В. І. Творча майстерня. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра : навч. посіб. Харків : Основа, 2010. 191 с.
36. Ковтуненко Ю. М., Онищенко І. В. Розвиток творчого мислення молодших школярів засобом дидактичної гри. *Актуальні питання дошкільної та початкової ланок освіти* : матер. Всеукр. студ. наук.-практ. конф. «Сучасна креативна освіта в початковій школі» (м. Кривий Ріг, 28 березня 2012 р.). Кривий Ріг : КДПУ, 2012. Вип. 5. С. 62-64.
37. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Народна педагогіка : світовий досвід. Київ : Знання-Прес, 2003. 134 с.
38. Кулик О. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2011. № 7. С. 55-57.
39. Лахай С. В. Дидактична гра як засіб розвитку логічної пам'яті молодших школярів на уроках рідної мови. *Початкове навчання та виховання*. 2013. № 11. С. 2-7.
40. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
41. Максимович О. М. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей. *Початкова освіта*. 2011. № 28. С. 14-16.
42. Матвієнко Я. О., Кобися В. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. *Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень*. Київ : 2019. № 11. С. 48-50.
43. Медведєва Н. О. Виявлення творчого потенціалу. Стратегії реалізації задуму. *Психолог*. 2006. № 40. С. 12-15.
44. Мельник Т. О. Використання інноваційних технологій навчання, як шлях формування ключових компетенцій молодших школярів. URL :

https://tatjanatasenko.blogspot.ca/p/blog-page_8264.html (дата звернення 03.06.2023).

45. Митник О. Я. Формування культури мислення молодшого школяра : теорія і практика : монографія. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 368 с.

46. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень : підручник. Житомир : Рута, 2006. 320 с.

47. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі : навчальний посібник. Тернопіль : Астон, 2001. 264 с.

48. Онищенко І. В. Веб-квест як засіб формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкової школи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2020. Вип. 3. С. 115-124

49. Онищенко І. В. Сучасні підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія : «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин, 2012. С. 117-122.

50. Пометун О. І., Сущенко І. М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : методичний посібник для вчителів. Київ : Освіта, 2018. 96 с.

51. Прозорова Л. М. Творчі різнорівневі вправи з української мови для розвитку уваги, логічного та дивергентного мислення учнів. *Початкова школа*. 2017. № 5. С. 36-38.

52. Психолого-педагогічні основи формування особистості : навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 258 с.

53. Сидоренко В. О. Концепти Нової української школи : ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 4-17.

54. Словник-довідник для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Філософія» / уклад.

Н. В. Козирєва. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 69 с.

55. Станіславська Г. П. Розвиток творчих здібностей школярів : навчальна книга. Тернопіль : Богдан, 2007. 64 с.

56. Стрибна О. В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи : навчальний посібник. Харків : Основа, 2005. 144 с.

57. Сударик О. С. Сутність поняття «ігрові технології» та їх класифікація. *Формування сучасної науки : методика та практика* : матеріали I Міжнародної студентської наукової конференції (м. Кам'янець-Подільський, 29 жовтня 2021 р.). Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа», 2021. Т. 2. С. 91-94.

58. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (дата звернення 03.06.2023).

59. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 160 с.

60. Тягло О. О. Критичне мислення – освітня інновація доби демократично орієнтованих трансформацій суспільства. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2006. № 28. С. 7-10

61. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології : вибрані педагогічні твори. Київ : Радянська школа, 1983. 471 с.

62. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Академія, 2002. 528 с.

63. Чиженко Т. В. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів. *Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної веб-конференції (м. Херсон, 15-16 травня 2013 р.). Херсон : Освіта, 2013. С. 265-270.

64. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків :

Прапор, 2007. 640 с.

65. Шевельова В. В. Методика організації ігрової діяльності в початкових класах. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 4 / 5. С. 6-9.

66. Швець О. М. Психологічні чинники становлення особистісної гідності в освітньому просторі : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.01. Київ, 2021. 24 с.

67. Щербань П. О. Застосування ігрових технологій в освіті : історія і перспективи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 13. С. 286-291.

68. Crawford A., Wendy Saul E., Matthews S., McInster J. Teaching and learning strategies for the thinking classroom. New York : Open Society Institute, 2005. 220 p.

69. Guilford J. P. Intellectual factors in productive thinking. Productive thinking in education. *The National Education Association*. 1968. № 5. P. 5-21.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Творче мислення школяра»

- Так Ні 1. Я люблю складати власні пісні.
- Так Ні 2. Я люблю гуляти один.
- Так Ні 3. Мої мама й тато люблять грати зі мною.
- Так Ні 4. Я ставлю багато запитань.
- Так Ні 5. Твір розповідей і казок – нікчемне заняття.
- Так Ні 6. Я люблю, щоб у мене було один або двоє друзів.
- Так Ні 7. Я нічого не маю проти, якщо іноді змінюються правила гри.
- Так Ні 8. У мене є кілька дійсно гарних ідей.
- Так Ні 9. Я люблю малювати.
- Так Ні 10. Я люблю справи, які важко робити.
- Так Ні 11. Сонце на малюнку повинне бути завжди жовтим.
- Так Ні 12. Я люблю розбирати прилади та іграшки, щоб зрозуміти, як вони працюють.
- Так Ні 13. Мені більше за все подобається розфарбовувати малюнки розмальовок, ніж малювати самому.
- Так Ні 14. Легкі загадки – найцікавіші.
- Так Ні 15. Іноді тато або мама займаються чим-небудь разом зі мною.
- Так Ні 16. Я люблю дізнаватись нове про тварин.
- Так Ні 17. Мій тато любить робити що-небудь по господарству.
- Так Ні 18. Я не люблю, коли інші діти ставлять багато запитань.
- Так Ні 19. Важко знайти собі заняття, коли перебуваєш на самоті.
- Так Ні 20. Мій тато вважає, що я зазвичай чиню правильно.
- Так Ні 21. Я люблю розповіді про давнину.

Так Ні 22. Я охочіше граю в старі ігри, ніж у нові.

Так Ні 23. Якщо те, що я хочу зробити виявляється важким, я відмовляюся від цієї ідеї й беруся за що-небудь інше.

Так Ні 24. Я завжди граю з друзями, один я не люблю грати.

Додаток Б

Стимульний матеріал до тесту словесної творчості (П. Торренс)

1-3 субтести відповідають (рис. Б.1.

Рисунок Б.1. Стимульний матеріал до субтесту «Питання»

1. Субтест «Питання»: слід поставити якомога велику кількість питань стосовно того, які дії здійснюються на малюнку.
2. Субтест «Причини»: необхідно вигадати якомога велику чисельність причин, що пробудили пригоди, які сталися на світлині.
3. Субтест «Розслідування»: варто вигадати якомога велику кількість наслідків, які виходять з того, що сталося на малюнку.
4. Субтест «Удосконалення предмету»: слід вигадати якомога велику чисельність шляхів перетворення іграшкового слона, щоб було більш захоплено з ним розважатись (рис. Б.2).

Рисунок Б.2. Стимульний матеріал до субтесту «Удосконалення

предмету»

5. Субтест «Особливе застосування»: слід вигадати якомога велику кількість шляхів особливого застосування скриньок із картону.

6. Субтест «Виняткові запитання»: необхідно вигадати якомога велику чисельність запитань стосовно скриньок із картону.

7. Субтест «Незрівняний випадок»: варто вигадати якомога велику кількість наслідків заданим незрівняним випадкам (рис. Б.3).

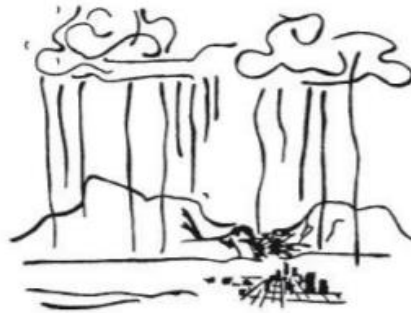

Рисунок Б.3. Стимульний матеріал до субтесту «Незрівняний випадок»

Додаток В

Ігри на розвиток творчого мислення молодших школярів

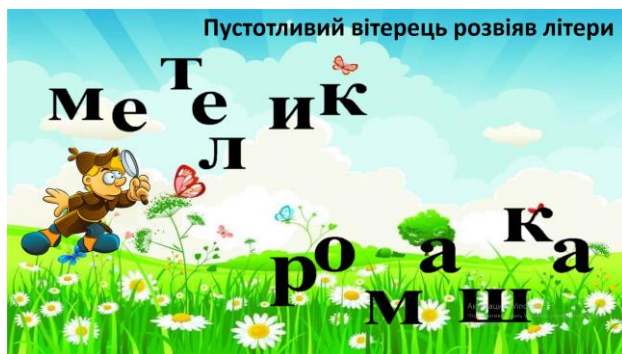
Гра «Склади валізу»

Завдання гри полягає у записі відповідних слів, які розміщені на валізі. До прикладу: «Зібрати слова з буквою В». Діти з'єднують всі слова, що відповідають дійсності: «велосипед, квіти, печиво, весна». Натискаючи на слова – вони переміщуються до валізи. Під час очного навчання – це індивідуальна картка-гра, де діти всі відповідні слова виписують у зошит. Цей ігровий прийом дає можливість розвинути у дітей пам'ять, увагу, уяву, гнучкість і логічність мислення.

Гра «Детективи»

Ця вправа розвиває техніку читання, уміння швидко відшукувати потрібні слова, логічність і концентрацію уваги. Завдання гри: відшукати всі потрібні слова, які заховалися. Знаходячи відповідні слова (якщо це картка), діти підкреслюють або виділяють олівцем потрібні слова і вимовляють швидко та виразно; якщо це демонструється через екран монітора на дистанційному навчанні – то віднайшовши слова, вони збільшують до потрібного розміру і вилітають за лічені хвилини в цей час діти повинні встигнути запам'ятати слово і швидко виразно прочитати.

Гра «За порядком»

Дітям даються слова-путанки, де їм потрібно відновити правильність порядку складів і з'єднати з відповідним малюнком. Розвиває кмітливість і мислення.

Гра «Порівняй»

Завдання гри: визначити чисельність звуків у словах і поставити правильні відповідні знаки. Інтегрована гра з мовною і математичною компетентністю. Відповівши правильно слова змінюють колір, якщо дитина робить помилку – слова вилітають з екрану.

Мовний кросворд

Кросворди різної тематики та структури. Діти повинні вміти правильно та граматично записати слова, також пригадати всі основні розділи мовознавства.

Гра «Український відповідник»

Завдання: з поданих слів школярам потрібно знайти український відповідник та правильно з'єднати. Якщо це картка – ручкою або олівцем з'єднати слова; якщо це електронна платформа – діти відмічають по порядку слова натискаючи крапочки: якщо загорасться зелена – відповідь правильна, якщо червона – подумай краще. Гра розвиває пам'ять, увагу, творче та логічне мислення, плекає уміння працювати самостійно.

Гра «Професії»

Завдання: Знайти відповідну звукову модель слова і з'єднати з цеглинкою LEGO. Сприяє розвитку уваги та пам'яті, пригадування вивченого та засвоєного матеріалу з теми «Звуки та букви». Доцільно подібну гру запропонувати на діагностичній чи самостійній роботі.

Гра «Ми – Шерлоки»

На різних картках розміщені відповідні завдання: поставити у потрібних словах апостроф; записати правильно слова; вставити прощені букви; дописати пропущений склад тощо. Ці завдання спонукають підвищенню мовної компетентності, граматичним і орфографічним нормам письма, розвивають пам'ять і увагу тощо.

2

Де апостроф?

**В юн, дес_ять, св_ято,
п_ятниця, сім_я,
дерев_яний, р_юкзак,
зоров_я, гороб_ятко.**

1 **Сортування**

Сер_зний, буль_н, пен_к, ст_жка,
дз_бятий, прац_витий, сл_зи, ден_к.

йо

ьо

2
варіант

Встав
пропущені
«е» або «и»

До с..ла л..т..ть ст..пов..й ор..л. Він має
в..л..ч..зні кр..ла. Одн..м помахом кр..л
ор..л піднявся на десяток м..трів. Х..жак
шукає їжу. Пташк.. Поховал..ся. Стало
т..мніт.. . Ор..л їжі не знайшов. С..рд..т..й
пол..тів він до моря.

ка на

мали

ві к

локо

Гра «Творче завдання»

Дітям потрібно скласти твір за поданим зачином і кінцівкою. Стимулює розвиток творчого і креативного мислення, пам'яті, уваги, уяву, фантазії, уміння працювати самостійно тощо.

Склади твір за поданим зачином і кінцівкою.
Придумай заголовок. Основну частину запиши.
 Листок востаннє покружляв у повітрі і впав у калюжу. Бачу – на ньому мурашка сидить. Завмер бідолаха з переляку після такого польоту.
 ...
 Тепер йому буде що розповісти друзям.

Спиши, виправляючи помилки.
ВЕРБОВА ГІЛОЧКА
 Вербову гілочку, як символ рідної України, повіз Тарас Шевченко із собою на заслання. Він посадив цю гілочку у казахській пустелі. виросло велике дерево.

mamalib.com

Гра «Шкільні забави»

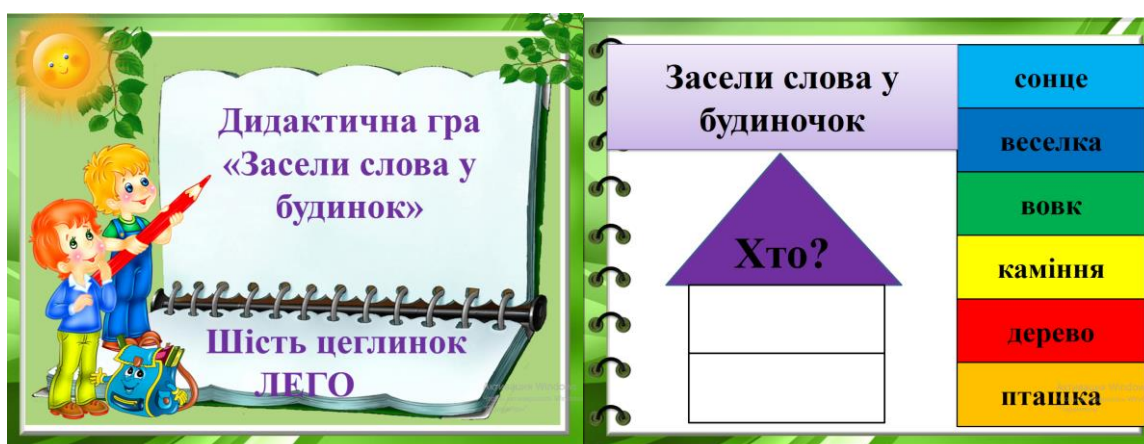
Гра розвиває техніку читання. Доцільно застосувати диференційований підхід у процесі навчання з дітьми.

Гра «Малюємо, граємо і чітко вимовляємо»

Гра «Засели слова у будинок»

Ребуси

Відповідь: Макітра.

Відповідь: Наснага.

